№ 97 ՇԱԲԱԹ, 9 ՄԱՅԻՍԻ

1915
ՔԱՌԱՍՈՒՆԶՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՇԱԲԱԹ, 9 ՄԱՅԻՍԻ № 97

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ՍՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ»
Соломоновская ул., № 21.
Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՄԱՅԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 7 ՌՈՒԲԼԻ
Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած։
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ։ ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պէտք վճարել՝ I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպէկ։

Պրեմիաներ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան բաժանորդները, որոնք 1915 թ. ընթացքում լրիւ վճարած կլինեն 10 ռ. բաժանորդավճարը, կը ստանան որպէս պրէմիա հետեւեալ նոր լոյս տեսնելիք գրքերը. 1) «Ցանցվածը»—մեծ վէպ Շահրիարի հայկ. յեղափոխ. կեանքից, 2) «Հայկական հարցը»—լուսաբանված դոկումենտներով։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Գայիանէ Յովհաննիսեան Տէր-Առաքելեանցը խորին վշտով յայտնում է ազգականներին և ծանօթներին իր թանգագին և անմոռանալի ամուսնի՝

ՍՄԲԱՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
ՏԷՐ-ԱՌԱՔԵԼԵԱՆՑԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ մայիսի 6 ին, երեկ. ժ. 11-ին։ Հոգեհանգիստը այսօր, երեկ. ժ. 7-ին հանգուցեալի բնակարանում (Սերգիէվսկայա, 3, ս. տ.)։ Յուղարկաւորութիւնը վաղը, կիրակի, մայիսի 10-ին, առ. ժ. 10-ին դէպի Ջգրաշէնի եկեղեցին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։
288. 1—1

Երկարատև ու տանջալից հիւանդութիւնից յետոյ մայիսի 6-ի կէսօրին վախճանվեց

Բարսեղ Յարութիւնեան
ՄԵԼԻՔ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԸ
(ԿԱՐԱ-ՄԵԼԻՔ)

որի մասին սրտի անհուն կսկիծով յայտնում են բարեկամները, ծանօթները և ընկերները։ Հոգեհանգիստը ամեն օր, երեկ. ժամը 6-ին Խօջիվանքի եկեղեցում։
Թաղման մասին կը յայտարարվի առանձին։ 292. 1—1

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿ. ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ
Կիրակի, մայիսի 10-ին, կը կայանայ
ՅՕԳՈՒՏ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ
ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ԵՐԳԵՑԻԿ ԽՄԲԻ
ՀԱՄԵՐԳԸ
Ղեկավարութեամբ ՍՊԻՐԻԴՈՆ ՄԵԼԻՔԵԱՆԻ
Կերգվեն հայ, ռուս և օտար հեղինակներից խմբական, դուէտ և սոլօ երգեր։
Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին։ —o— Տեղերի գները 2 ռ. մինչև 50 կ.։
Տոմսակները վաղօրօք կարելի է գնել «Գիր» գրավաճառանոցում։
առ. (ա. օ.) 290. 2—1

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

II

Իտալիայում պատերազմին միջամտելու դէմ են և չէզոքութիւն պահպանելու կողմնակից՝ ձախակողմեան հոսանքները, որոնց գլուխ է հանդիսանում նախկին ժողովրդական մինիստր-նախագահ Ջիօլիտտին, իսկ միջամտութեան կողմնակից են ազգային և աջակողմեան տարրերը, որոնց արտայայտիչ է հանդիսանում Սալանդրայի կաբինէտը։

Ուրեմն Իտալիայում երկու յայտնի հոսանքներ պայքար են մղում՝ խաղաղութեան կամ չէզոքութեան և պատերազմի կողմնակիցները։

Առաջին հոսանքի կողմնակիցները կամ «նէյտրալիստները» քարոզում են, թէ պատերազմի հետևանքն անորոշ լինելով, յայտնի չը լինելով թէ պատերազմող կողմերից որը յաղթական դուրս կը գայ, աւելի շահաւէտ է Իտալիայի համար՝ խիստ չէզոքութիւն պահպանել, չը վիրաւորել այն պետութիւններին, որոնց հետ կապված է դաշնագրով, մանաւանդ որ այդ չէզոքութեան համար կարելի է որոշ փոխարինութիւն ստանալ Աւստրիայից, ուրեմն առանց արիւն թափելու, առանց հայրենիքի շահերը վտանգելու՝ կարելի է և վարձատրութիւն ստանալ, որովհետև Աւստրիան, Գերմանիայի ճնշման ներքոյ, խոստանում է հողային և այլ զիջումներ անել, այն է՝ զիջել Իտալիային Տրենտինայի մի մասը, նոյն իսկ Հերց և Գրադիսքու քաղաքները, տալ Իտալիային գործողութեան ազատութիւն Ալբանիայում և տալ ինքնավարութիւն Տրիէստին։ Ըստ երևոյթին, Ջիօլիտտիի և նրա կողմնակիցների դատողութիւնը և տրամաբանական է և հայրենասիրական, որովհետև նրանք ձգտում են խնայել իրանց հայրենիքի համար պատերազմի արհաւիրքները, աղէտները և ձեռք բերել իրաւունքներ առանց արիւն թափելու, առանց հայրենիքն ենթարկելու պատերազմի աղէտներին։

Սակայն, երբ խնդիրը քննվի խորապէս, կը տեսնենք, թէ այդ դատողութիւնը հիմնաւոր չէ և նրա իրագործումը կարող է զրկել Իտալիային ընդմիշտ ազգային իդէալներից, որ նա փայփայում է բազում տարիներից ի վեր։ Խնդիրը նրա մէջն է, որ ոչ ոք չէ կարող նոր նուաճումներ և իրաւունքներ ձեռք բերել առանց որոշ զոհողութիւններ անելու, որ եթէ ներկայ պատերազմը առաջ է բերելու բաժանումն յաղթական տրոփէյների, այդ բաժանման մէջ մասն ունենալ կարող են միայն նրանք, որոնք մասնակցել են պատերազմին. չէզոքները ոչ մի իրաւունք չունեն պահանջել տրոփէյներից որևէ մասն։ Պահպանելով չէզոքութիւն կամ յարելով Գերմանիային և Աւստրիային, Իտալիան կարող է խոստացված փոխարինութիւններն ստանալ այն դէպքում, եթէ Գերմանիան և Աւստրիան յաղթող հանդիսանան։ Այդ բոլոր հանգամանքները կշռելով, դժուար է որևէ հաւաստիացումն ունենալ, թէ յաղթութիւնը այդ երկու պետութիւնների կողմը կը լինի։ Դժուար թէ Գերմանիան ու Աւստրիան կարողանան դիմանալ այն վիթխարի ույժին, որ ներկայացնում է Ռուսաստանի, Ֆրանսիայի, Անգլիայի, Սերբիայի, Եապոնիայի և Բելգիայի կօալիցիան։

Բացի դրանից՝ կայ և մի այլ կարևոր հանգամանք։ Ենթադրելով նոյն իսկ, որ Գերմանիան և Աւստրիան յաղթող կը հանդիսանան, ինչ երաշխաւորութիւն կամ հաւաստիացումն կայ, որ Աւստրիան կը կատարէ մի խոստումն, որ նրանից խլված է ճնշման ներքոյ և նեղութեան րոպէում. ինչպէս Իտալիան կարող է ստիպել նրան կատարել իր խոստումը. չէ՞ որ այդ դէպքում նրան չեն օգնի ոչ Ռուսաստանը, ոչ Ֆրանսիան, ոչ Անգլիան։

Բոլորովին այլ կերպարանք է ստանում խնդիրը, եթէ Իտալիան բռնի երրեակ համաձայնութեան կողմը, այն է՝ միանայ Ռուսաստանին, Ֆրանսիային և Անգլիային։ Այդ դէպքում, Գերմանիայի և Աւստրիայի պարտութիւնը աւելի վճռական և արագ կը լինի և այդ դէպքում Իտալիայի ազգային իդէալները կարող են ամենալայն ծաւալով իրագործվել, որովհետև երրեակ համաձայնութիւնը խոստանում է թողնել Իտալիային Տրենտինեան շրջանը, Հերցը, Գրադիսկան, Տրիէստը, Իստրիան, Դալմատիան՝ կղզիներով, Վալօնը՝ նրանց կից ալբանական տերրիտորիայով և Ադալիայի շրջանը՝ Փոքր-Ասիայում. Բոլոր այդ երկիրների գրաւումը, անկասկած, գոհացումն է տալիս Իտալիայի ամենահամարձակ պահանջներին։ Եւ միանգամայն վստահ կարելի է լինել, որ երրեակ համաձայնութիւնը, յաղթութեան դէպքում, կը կատարէ իր խոստումը, իսկ Գերմանիան և Աւստրիան անկարող կը լինեն դիմադրել։

Եւ ահա այդ նկատումներն են, որ ստիպում են իտալական ժողովրդի մեծ մասին պահանջել, որ ներկայ պատմական կարևոր րոպէին չը պէտք է ձեռքից տալ, որովհետև նա կարող է չը կրկնվել և, միջամտելով պատերազմին, իրագործել ազգային իդէալները։ Այդ է պատճառ, որ Սալանդրայի կաբինէտը անհամեն ժողովրդականութիւն է վայելում և Ջիօլիտտին՝ ենթարկվում պախարակման։

Սակայն որովհետև ազգի կամքը և բաղձանքը արտայայտողը կամ ներկայացուցիչը ոչ թէ կուսակցութիւններն են կամ ժողովրդական ցոյցերը, այլ պարլամենտը, ուստի Սալանդրայի կաբինետը որոշեց հրաժարական տալ, որպէս զի պարլամենտը իր քուէարկութեամբ ցոյց տայ, թէ ազգի կամքը որն է։ Եթէ պարլամենտը իր վստահութեան քուէն շնորհէ Սալանդրայի կաբինետին և նա նորից կոչվի պաշտօնավարութեան, այն ժամանակ պարզ է, որ իտալական ազգը պահանջում է պատերազմ։

Վիկտոր-Էմմանուէլ թագաւորը չէ ընդունել Սալանդրայի հրաժարականը. դա թէև մեծ նշան է, որ յաղթութիւնը Սալանդրայի կողմն է լինելու, բայց դա դեռ ժողովրդի կամքը չէ, հարկաւոր է պարլամենտի քուէարկութիւնը։

Իսկ ոչ մի կասկած չը կայ, որ իտալական պարլամենտը իսկական արտայայտիչ կը հանդիսանայ իտալական ժողովրդի իղձերին և կենսական շահերին։

Հ. Առաքելեան

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 մայիսի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական։ Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Մայիսի 5-ին Օլթիի ուղղութեամբ մեր զօրամասերը մասամբ առաջացան դէպի հարաւ, գրաւելով Չախիր-բաբա և Կօջուտ գիւղերը։

Մանազկերտի ուղղութեամբ մեր առաջապահ զօրամասերը աննշան ընդհարումներ ունեցան Թիւրքերի դէմ Կօպ գիւղի մօտ Մանազկերտից դէպի արևմուտք։

Վանի ուղղութեամբ Թիւրքերը Խանասորի լեռնանցքի մօտից ետ են մղված դէպի Դիլէր։

Մնացած ուղղութեամբ փոփոխութիւն չը կայ։

8 մայիսի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական։ Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Մայիսի 7-ին, Մերձծովեան ուղղութեան վրա, Թիւրքերի ջանքերը՝ յարձակողական դիրք բռնելու՝ մնաց ետ կասեցրինք։

Օլթիի ուղղութեան վրա տեղի ունեցաւ հրացանաձգութիւն առաջապահ զօրամասերի միջև։

Մեր զօրքերը գրաւեցին Սարայը, Վանը և Բաշկալէն։

Թիւրքերը փախուստ տուին դէպի Բիթլիս ու դէպի հարաւ։

—

Երէկ Թիֆլիսում հեռագիր ստացվեց, որ մեր զօրքը փառաւոր կերպով մտել է Վան քաղաքը, որը այժմ գտնվում է իր ձեռքին։ Հայ ազգաբնակութիւնը ցնծութեամբ է ընդունել մեր զօրքին։ Սարերում ու լեռներում ապաստանած հայերը իջնում են քաղաք։ Սպասվում են մանրամասնութիւններ և ճիշդ տեղեկութիւններ։

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴԱՐԴԱՆԵԼՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 մայիսի

ԼՈՆԴՈՆ.—Պաշտօնական հաղորդագրութիւն Դարդանէլում կատարվող ռազմական գործողութիւնների ընթացքի մասին.

Ապրիլի 29-ին գեներալ Հօկսի դիւիզիան մարտակը վանեց թշնամու յարձակումը, պատճառելով նրան ծանր կորուստներ։

Հետևեալ օրը Թիւրքերի երկու վաշտ առաջացան աւելի քան կէս մղոն և, չը նայած ուժեղ հակայարձակման, գիշերով ամրացան գրաւած տարածութեան վրա։

Մայիսի 3-ին Լանկաշիրի զօրամասը նոյնպէս բաւականին առաջացաւ։

Գաուբիցների մարտկոցները պայթեցրին Թիւրքաց պատերազմական սայլակները և աջող կրակով խլեցին թիւրքական մի թնդանօթ։ Թիւրքաց խրամատները և նոր դիրքերը քարուքանդ արվեցին։

Անգլօ-ֆրանսիական զօրքերի դրութիւնն ամեն օր աւելի ու աւելի նպաստաւոր է դառնում։ Թիւրքերի կորուստները չափազանց խոշոր են։

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ.—Դարդանէլից Կ. Պօլիս են եկել չորսհոր շոգենաւ վիրաւոր զինուորներով։ Իշխանութեան կարգադրութեամբ՝ ամեն մի ընտանիք պարտաւորվում է խիստ պատժի երկիւղով ընդունել վիրաւորներին, որոնց տեղաւորում են զինուորական իշխանութիւնները։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7—8 մայիսի

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ.—Կ. Պօլսից տեղեկացնում են, որ «Գեբէնը» ռուսաց նաւատորմի հետ վերջին անգամ ընդհարում ունենալու ժամանակ ստացել է լուրջ վնասուածքներ և վերադարձել է Բօսֆոր «Բրէսլաուի» օգնութեամբ։

Ռուսաց նաւատորմի եռանդուն գործողութիւնները Սև-ծովում՝ Բօսֆորի մուտքի մօտ՝ չափազանց անհանգստութիւն են պատճառում Թիւրքերին։

Կ. Պօլիս են բերվել Թիւրք 10 օֆիցեր՝ ձեռքերը կապած։ Այդ օֆիցերները, որոնց բերել են Դարդանէլի ամրութիւններից, մեղադրվում են գերմանացի բարձր օֆիցերներին չանսալու մէջ։ Նրանք յանձնված են զինուորական դատարանի։

Սան-Ստեֆանոյի և Չաթալջայի միջև կենտրոնացել են 59,000 Թիւրք զինուոր։ Մահմէդական ազգաբնակութիւնը չափազանց ջղային կացութեան մէջ է երևացող Թիւրքերի տենդէնցիոզ տեղեկութիւնների պատճառով, թէ իբր դաւադրութիւն է յայտնագործված ընդդէմ կառավարութեան։ Դրութիւնը համարվում է չափազանց լուրջ։

—

(Լրագիրներից)

◆ «Р. В.»-ին հեռագրում են Օդեսսայից, որ Թիւրքաց մամուլը իրան կորցրել է և հաղորդում է սուտ տեղեկութիւններ Թիւրքերի աջողութիւնների մասին, որ իբր ունեն Կովկասում։ Իրերի իսկական դրութեան հետ ինտելիգենցիան տեղեկանում է գերմանական մամուլից. սակայն վերջերս սկսեցին գերմանական թերթերը գրաւել, որովհետև, Թիւրք ցենզուրի կարծիքով, նրանք չափազանց պարզ են յայտնում անցքերը։ Հայ ինտելիգենցիայի մի մասը այժմ տառապում է բանտերում, մի մասը արտաքսված է հեռաւոր տեղեր, ուր դատապարտված է քաղցի և զրկանքների։

ԹԻՒՐՔԱՀԱՅ ԳԵՐԻՆԵՐ ՍԻԶՐԱՆՈՒՄ

Սիզրանից, ապրիլի 26-ից, մեզ գրված մի նամակ յայտնում է, թէ տեղական հիւանդանոցում աւելի քան չորս ամիս է, ինչ որպէս գերի գտնվում են հինգ Թիւրքահայեր։

Այդ հայ գերիները, ըստ նամակագրի, թէև երկ-երկու ամիս հիւանդ պառկած են եղել, բայց այժմ առողջացել են և հիւանդանոցում ծառայում են որպէս սանիտարներ։

Նամակագիրը յայտնում է, թէ այդ հայ գերիների մտատանջութեան միակ առարկան՝ իրանց երկրից ու հարազատներից տեղեկութիւն չունենալն է։ Իրանք գերիները, ըստ իրանց բացարձակ վկայութեան, լաւ են, չեն զժգոհում իրանց ներկայ վիճակից, բայց և շատ կը ցանկանային, որ իրանց դրութեան, ողջ լինելու մասին որևէ կերպ իմաց տրվէր իրանց հարազատներին։ Այդ գերիներն այս խնդրում յոյս են դնում Ամերիկայում ապրող Թիւրքահայերի օգնութեան վրա, հաւատալով որ վերջինները չեն զլանայ իրանց վեհանձն աջակցութիւնը Թիւրքահայ գերիներին։ Իրանք գերիները յայտնում են, որ, պատերազմի հետևանքով, իրանց ուղղակի գրած նամակները տեղ չեն հասնում։

Յիշեալ հինգ հայ գերիները հետևեալներն են.

1) Քերովբէ Ց. Մելիտոսեան, բերրիցի (Զարսանճագ).

2) Գասպար Մանուկեան, Մանազկերտի Տուկնուկ գիւղացի.

3) Արշակ Նաղդալեան, բայազիդցի.

4) Փայլակ Կիւմիշեան, Էրզրումի Կան գիւղացի.

5) Պետրոս Ուզունեան, մանազկերտցի.

Բացի յիշեալ հինգ հայերից, Սիվրանի նոյն հիւանդանոցում կան նաև երկու յոյներ (Նազար Համաեան՝ Հաջիբէկ գաւառից և Միքայել Սաֆոյեան՝ Կզէլտուրէն գաւառից)։

Նամակագիրը յայտնում է, թէ բացի յիշեալ հինգ հայերից՝ կային և բազմաթիւ ուրիշ թիւրքահայեր էլ, թւով աւելի քան 150, որոնք ուղարկվել են Սիբիրի կողմերը։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

6—7 մայիսի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Շավէլի շրջանում մայիսի 4-ին և 5-ին տեղի ունէին մասնաւոր կռիւներ Կուրշանի-Ռոսսիէնի-Էյրագոլա ճակատում, ըստ որում վերջին գիւղի շրջանում մեր զօրքերը գրաւեցին թշնամու մի քանի յենակէտերը։ Գերմանացիների հակայարձակումը Ռոսսիէնից դէպի հարաւ-արևելք՝ մենք ետ մղեցինք թշնամու համար մեծ կորուստներով։ Նէմանի ձախ ափում միայն փոքրիկ ընդհարումներ են։ Նարեվի ճակատում և Պիլիցայից դէպի հիւսիս խաղաղ է։ Վերին Վիսլայի ձախ ափի շրջանում և ամբողջ գալիցիական ճակատում կռիւը շարունակվում էր, ըստ որում մայիսի 4-ին կռիւները շատ շրջաններում հասնում էին մեծ թափի։ Օպատովի շրջանում թշնամու ջարդված մեծ զօրաբաժինները մայիսի 4-ին արագ նահանջեցին Իվանիսկիից, հալածվելով մեր կողմից։ Տարնօբրժեգ-Ռազվադով ճակատի վրա և Ներքին Սանում մենք աջողութեամբ դիմադրում էինք թշնամուն։ Եարոսլաւ-Լօզախով մասի վրա թշնամուն աջողվեց հաստատվել Սանի աջ ափի վրա, իսկ Եարոսլաւից հարաւ՝ գետի երկու ափերը մեր ձեռքին են։ Պերէմիշլի ամրակոծութիւնը շարունակվում է։ Պերէմիշլի և Դնեստրի մեծ ճահճի միջև եղած տարածութեան վրա մենք աջողութեամբ ետ մղեցինք թշնամու նոր կատաղի յարձակումները, որը ցանկանում էր այստեղ անպատճառ աջողութեան հասնել։ Մայիսի 4-ի յամառ կռւից յետոյ մենք դուրս քշեցինք գերմանացիներին Գաւասկովի մօտի երկու խրամատներից, որ նրանք խլել էին նախորդ օրը մեր բատալիօններից։ Դրօգօբիչ-Ստրիյ-Դոլինա շրջանում թշնամին, չընայած մեծամեծ կորուստներին, շարունակում է՝ անաջող՝ մեր դիրքերի վրա զօրքերի նոր մասսաներ ուղարկել։ Շատ տեղերում մենք դիմում էինք աջող հակայարձակումների և վերցնում էինք հարիւրներով գերիներ։ Բիստրիցայի վերին հոսանքում, նոյնպէս և Դելյատին և Կոլոմիա քաղաքների մօտ թշնամին, թուլացած նախորդ օրերի անաջողութիւններից, մայիսի 4-ին անգործութեան մէջ էր։ Այս ճակատում մենք ունեցանք նոր աջողութիւններ։ Այստեղ մեր վերցրած գերիների և զինւորական աւարի թիւը շարունակ աճում է։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից։

Մայիսի 5-ի ընթացքում ճակատամարտը Վիսլայի ձախ ափի շրջանում, Պիլիցայից հարաւ և ամբողջ գալիցիական ճակատում շարունակվում էր աջող թափով, ըստ որում մեր ճակատում նորից երևացին առաջին անգամ եկած գերմանական զօրամասեր։ Վիսլայի ձախ ափում, Իլժայից, Օպատովից և Կօպրժիվնիցից արևմուտք, նոյնպէս և Սանի և Վիսլայի խառնվելու շրջանում, մինչև Նիզկօյի շրջակայքը, մեր զօրքերը աջողութեամբ քշում էին թշնամուն։ Մայիսի 5-ի ընթացքում այստեղ վերցված գերիների թիւը անցնում է 4000-ից։ Թշնամու մեծ ույժերը, անցնելով Սանից, յամառ կռւից յետոյ, տարածվեցին Եարոսլաւ-Ռադավա-Սենևավա շրջանում։ Պերէմիշլի և Եարոսլաւի միջև եղած շրջանում քիչ ետ մղեցինք թշնամուն։ Սանի երկու ափերում թշնամու աէրօպլանների խմբերը ձգում էին Պերէմիշլի վրա ռումբեր. ուրիշ ակտիվ գործողութիւններ թշնամին Պերէմիշլի դէմ չէր անում։ Պերէմիշլից հարաւ թշնամու յարձակումները կատարվում էին մեծ թափով Շուտկով-Եասվեցի-Իֆգի-Ստրվեաշ շրջանում, ըստ որում թշնամուն աջողվեց մեծ զոհեր տալուց յետոյ գրաւել մեր առաջաւոր խրամատներից մի քանիսը։ Դրօգոբից-Ստրիյ-Դոլինա ճակատում մենք շարունակում ենք թշնամու յամառ յարձակումները ետ մղել, հասցնելով նրան մեծ կորուստներ։ Կօլոմիից արևմուտք մայիսի 6-ի գիշերը կռիւները մեզ համար աջող էին Պրուտի երկու ափերում։ Շավէլի շրջանում մեր զօրքերը շարունակում են յաջող ճակատի վրա թշնամուն վանել, ըստ որում մենք վերցրինք նորից մի քանի հարիւր գերիներ։ Աւելի յամառ դիմադրութիւն թշնամին ցոյց է տալիս Կուրշանի գիւղի մօտ, որտեղ կռիւը մայիսի 6-ին շարունակվում էր։ Միւս մասերում տեղի ունէին միայն փոքրիկ ընդհարումներ։

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 մայիսի

ՓԱՐԻԶ.— (Ուշացած)։ Պաշտօնական աղդ. «Երէկ և նախորդ օրը Իպրի ջրանցքից դէպի արևմուտք մեր գրաւած տարածութեան վրա գերմանացիք թողին մօտ 2000 սպանված և մեծ թւով հրացան։ Երէկվայ ճակատամարտի ժամանակ մենք գերիներ վերցրինք։ Գերմանացիք գիշերով փորձեցին գործել շատ խիստ հակայարձակում, բայց մենք վանեցինք։

«Գերմանացիք առանձին եռանդով ռմբակոծում են Արրասը»։

ԾՈՎԻ ՎՐԱ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 մայիսի

ԿԱՐԴԻՖ.— Երէկ Տրևօզ հրուանդանի մօտ «Դրէմկրի» շոգենաւը ենթարկվեց գերմանական սուզանաւի յարձակման և ջրասուզվեց։ Նորվեգիական մի նաւ ազատեց նաւաստիներին։

ԼՕՆԴՕՆ.— Ծովակալութիւնը յայտնում է, որ «Դումբրակս» շոգենաւը Պէմբրօկի մօտ պայթել է գերմանական ականից։ Նաւաստիներն ազատված են։

Դանիական մի առագաստանաւ Ֆրաշէրբուրգ է բերել «Լիւցէրնե» նաւի նաւաստիներին, որ պայթել է գերմանական ականից Ռաղբէյխեդից 40 մղոն հեռու։

«Դրումարէկս» շոգենաւը պայթել է ականից։ Նաւաստիներն ազատվել են։

ՀԱՄԱԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 մայիսի

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ.— Մի շարք թղթակիցներ հաղորդում են Վաշինգտոնից, որ, ստոյգ աղբիւրներից բղխող տեղեկութիւնների համաձայն, գերմանական սուզանաւերի յարձակումները դադար են առել և չեն վերսկսվի, մինչև որ Գերմանիան կը պատասխանէ Վիլսոնի նօտային։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ.— Միացեալ Պետութիւնների նօտան, ուղղված Գերմանիային «Լուզիտանիայի» ջրասուզման առիթով, մատնանշում է, որ Ամերիկայի իրաւունքները խախտվել են բաց ծովում, և բողոքում է գերմանական սուզանաւերի գործողութիւնների դէմ։ Մ. Ն. կառավարութիւնը յոյս ունի, որ գերմանական իշխանութիւնները կը հետևեն, որպէսզի սուզանաւերի հրամանատարները ապագայում ոչինչ այնպիսի քայլ չանեն, որից կարող է վտանգ առաջ գալ խաղաղ մարդկանց կեանքի և չէզոք նաւերի համար։

ՏՕԿԻՕ.— Կայսրը բացեց պարլամենտը։ Զինւորական իշխանութիւնը խնդրում է 10 միլիոն իէն լրացուցիչ կրեդիտ՝ ռազմամթերքների պահեստները լցուցանելու համար։ Ծովային մինիստրութիւնը լրացուցիչ կրեդիտ խնդրում է 30 միլիոն, որից 23 միլիոնը յատկացվելու է նաւաշինութեան համար։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

✦ «Р. Вѣд.»-ին հեռագրում են Ժընևից, թէ իտալական ցէնզուրան թոյլ չի տալիս մանրամասնութիւններ հաղորդել այն ցոյցերի մասին, որոնք ընդունում են հակամիապետական լուրջ բնոյթ։ Վենետիկում և Բոլոնում ամբոխը գոչում էր. «Կեցցէ հանրապետութիւնը»։

✦ Այս օրերս Վատիկանում տեղի են ունեցել կարևոր խորհրդակցութիւններ մասնակցութեամբ բարձր հոգևորականների։ Խորհրդակցութեան առարկան եղել է Իտալիայի հանդէս գալու հարցը և Վատիկանի այդ պատերազմի հանդէպ բռնելիք դիրքը։

✦ «Нов. Вр.»-ին հաղորդում են Վարշավայից, որ գերմանացիները ուժեղ կերպով ամրացնում են Նովօրադոմիսը, շրջապատելով նրան թմբերով, փոսերով և երկաթէ թելերի ցանցերով։

✦ Պետրօգրադի յունաց դեսպանը տեղեկութիւն է ստացել, որ իր թագաւորի առողջական դրութիւնը դէպի լաւն է գնում։

ՖՐԱՆՑ-ՅՈՎՍԷՓԻ ԵՒ ՎԻԼՀԷԼՄԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Le Petit Provençal» թերթը արտատպել է չեխ-սլաւօնական գաղթականութիւնների կենտրոնական յանձնաժողովի յայտարարութիւնը, որի մէջ ասված է.

«Մեր եղբայրների՝ սլաւ ժողովուրդների դէմ պատերազմ հրատարակելով և սպանելով մեզանից անհամեմատ լաւագոյն ույժերը, որոնք չէին ցանկանում եղբայրասպան լինել և ընդհանրապէս պատերազմին հակառակ էին, Աւստրիայի կայսրը, որ դեռ իրան Բոհէմիայի թագաւոր է կարծում, իր խորհրդատուների հետ մի ոճիր գործեց, որի պատասխանատուն ինքն է։ Ուրեմն մենք յայտարարում ենք Հաբսբուրգեան տան Ֆրանց-Յօվսէփը մեր ազգին թշնամի, հայրենիքի դաւաճան և անարժան «Բոհէմիայի թագաւոր» անունը կրելու։

«Մենք ամեն ճիգ պիտի թափենք, որպէսզի թէ ինքը և թէ Հաբսբուրգեան տան պատկանող իր բոլոր ընտանեկան անդամները զրկվեն իրանց այն բոլոր իրաւունքներից, որ ունեն չեխական երկիրներում»։

Այս յայտարարութիւնը 100,000 օրինակներով տպագրվել և տարածվել է ամբողջ Բոհէմիայում, Մօրավիայում և Սլովաքիայում։

ՎԻԼՀԷԼՄ II ՔՐԷԱԿԱՆ ՑԱՆՑԱՌՈՐ

Այսօր տեղիս թերթերից մէկում կարդացի, որ «Լուզիտանիա» մարդատար շոգենաւի խորտակման առիթով, անգլիական դատարանը քրէական դատի է ենթարկել գերմանական կայսր Վիլհէլմ II-ին և ճանաչել նրան քրէական յանցաւոր 1500 անմեղ մարդկանց սպանութեան համար։

Ծիծաղելի կատակերգութիւն է անգլիական դատարանի վճիռը, քանի որ ոչ Վիլհէլմը, ոչ էլ նրա հաւատարիմ կանցլեր Բետման Հոլվեգը, որոնց թելադրութեամբ կատարվել է վերև յիշված ողբերգական ակտը, անգլիական դատարան չեն ներկայանալու և հաշիւ չեն տալու իրանց եղեռնական գործերի նկատմամբ։

Ինչի՞ հաւմար է դատարանի վճիռը, քանի որ նշանակութիւնից կամ, աւելի ճիշդը, օրինական ույժ ստանալու հանգամանքից զուրկ է։

Կարծում եմ շատ շատերը անգլիական դատարանի վճիռը լսելուց յետոյ՝ կը համարեն այն անմիտ ժամավաճառութիւն։ Բայց չէ որ ըստ անգլիական առածի՝ «Ժամանակը ոսկի է». և երբ անգլիացին իր ժամանակը այդքան թանգ է գնահատում, ինչո՞ւ ապարդիւն ժամավաճառութեան եռևից է ընկնում։

Այս ըստ երևոյթին հակասութեան գաղտնիքը պէտք է որոնել այն հասկացողութիւնների մէջ, որ ունեն անգլիացիք իրաւունքի նկատմամբ։ Անգլիական ժողովուրդը իրաւունքը ույժ չէ ընդունում. գերմանացիները միայն իրաւունքը ույժ են համարում։

Պէտք է նկատել, որ այս հայեացքը նորութիւն չէ գրականութեանը հետևող մարդկանց համար։

Դեռ 17-դ դարում նոյնպիսի հայեացք ունէին Գօբբէսը և Սպինոզան։ 19-րդ դարում «իրաւունքը՝ ույժ» հասկացողութիւնը գտաւ պաշտպաններ ի դիմաց յայտնի կանցլեր Բիսմարկի և գերմանական իրաւաբան Իհերինգի։

Սակայն այս հասկացողութիւնը կրիտիկայի չէ դիմանում։ Եթէ իրաւունքը ույժ համարվէր, այս դէպքում գոյութիւն չը պիտի ունենար վարք ու բարքի օրէնքը, որը սանձահարում է ուժեղի բռնաբարելիկ քայլերը։

Ինչպէս տեսնում ենք, ըստ գերմանական թէօրիայի, իրաւունքը ույժ է, բայց ի հարկէ այն ույժը, որը տիրապետում է մարդկանց վրա։ Այս բացատրութիւնը գերմանական շկօլայի ներկայացուցիչները տուեին միայն այն ժամանակ, երբ նրանք մի շարք ապացոյցներով հերքեցին հիմնական մտքի իրաւականը։

Մարդկանց վրա տիրապետող ույժ ասելով՝ հասկանում ենք այն գերիշխանութիւնը, որը ստիպում է նրանց հպատակվել, խոնարհվել իր առաջ։ Կարճ ասած, հասկանում ենք իշխանութիւն, որը իրաւունքի արդիւնք լինելով՝ սակայն չէ կարող լինել իրաւունքի սկզբնապատճառ։ Եւ բարեբաղդաբար գերմանական շկօլայի այս կարծիքը հերքվեց վերջին ժամանակներս։

Ըստ գերմանական շկօլայի, «իրաւունքը ույժ է» ճիշտ նման իբրև մի ցուցանակ կախված է Գերմանիայում՝ վրան գրված «es ist sfreng verboten», որին չենթարկվողը տուգանքի և բանտարկութեան է մատնվում։

Բայց այնպէս չէ նայում իրաւունքի վրա անգլիական ժողովուրդը։ Վախը չէ, որ անգլիացիներին ստիպում է խոնարհել իրանց գլուխը իրաւունքի և օրէնքի առաջ։ Ոչ, լիակատար յարգանք դէպի ուրիշը, գիտակցաբար վերաբերմունք դէպի նրա իրաւունքը։

Միայն այն օրէնսդրութիւնն է ուժեղ և մնայուն համեմատաբար, որի անհրաժեշտութիւնը ըմբռնել է ժողովրդի հասկացողութիւնը, որի ազդեցութեամբ ժողովուրդը կրթվել է։

Ըստ անգլիացիների՝ իրաւունքը ազգային թանգագին սեփականութիւն է, բրիտանական քաղաքացու ժառանգական սե-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵՆՔ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

I

Ներկայ ահաւոր պատերազմի սկզբից ի վեր հետևելով առ հասարակ հայկական կեանքի և գործունէութեան այլազան երևոյթներին, մի լուրջ և արժանալից տագնապի միջով անցնող ցեղի հոգեկան յայտնաբերութիւններին և ամեն կուսակցութիւն ու կարծիք ներկայացնող հայկական մամուլի արտայայտութիւններին, ամեն դիտող համոզւում է այն ընդհանուր եզրակացութեան, որ հայ ազգութիւնը որպէս ցեղային-կուլտուրական որոշ առանձնութիւններ անձնաւորող և ազգային քաղաքական ինքնագիտակցութեան որոշ աստիճանի հասած մի ամբողջութիւն՝ այժմ գտնում է իրան մի նշանակալից և պատմական րոպէի նախօրեակին։ Մի րոպէ է, որ ոչ միայն հայ ազգութեան, այլ և բովանդակ քաղաքակիրթ աշխարհի համար խոստանում է բանալ մի նոր դարաշրջան, և որի յարուցած հարցերի նպատակայարմար և կամ հակազգային լուծումից կախված է նաև մեր ազգային գոյութեան հարցը՝ որպէս ինքնուրոյն ազգ և հոգեկան միաւոր՝ առնուազն յետագայ 100 տարիների ընթացքում։

Քաղաքացին ու շինականը, մտաւորականն ու բանւորը, հարուստն ու աղքատը՝ առ հասարակ ամենքը անցեալ օգոստոսից ի վեր ցնցվել են մի անսովոր բռնկումի ոգևորութեամբ և ցոյց են տալիս մի խռովալից և անստոյգ դրութեան բոլոր յատկանիշները։

Հազարաւոր հայեր իրանց սիրելիներին ուղարկել են ռազմադաշտը. ուրիշներ հազարներով կամաւոր են արձանագրվել և դիմել ու դիմում են նոյնպէս դէպի ռազմադաշտը՝ դարաւոր սոսխի դէմ մերձաւոր ապագայի մեծագոյն յաղթանակի սեղանին մատուցանելու գերագոյն զոհողութիւնը, այն է՝ իրանց սեփական կեանքը։ Հայկական ազգային, բարեգործական և ուրիշ անուններ տակ գործող ընկերութիւններ և հաւաքական մարմիններ լարել են իրանց հնարաւոր ույժերը և թէկուզ արդիւնքները առայժմ թւում են ընթանալ անկապակից և որոշ ուղղութիւնից զուրկ բնաւորութեամբ, այնու ամենայնիւ մեր կեանքի և անցեալ փորձառութեան լոյսի տակ հէնց բովանդակ ույժերի լարումը ինքն իրան ապացուցանում է ներշնչող դրդապատճառների անկեղծութիւնը և հետապնդվող նպատակի վեհութիւնը։ Հայ կինը, գուցէ եզական հայկական արձանագրված պատմութեան էջերում, ի բաց առեալ Եղիշէի նկարագրած հայուհիների ոգևորութիւնը, ասպարէզ է նետվել մեր ընկերական և իմացական հասակցութիւնների մակերևոյթից շատ բարձր և գիտակցական զոհաբերութեամբ և օգնում է հայկական ազատագրութեան մեծ գործին։

Հնդկաստանի, Ջավայի, Եգիպտոսի հեռաւոր անկիւններում կղզիացած հայ գաղութները, եւրոպական մեծ մայրաքաղաքների՝ Լոնդոնի, Պարիզի և գուցէ Պետրօգրադի մէջ ապրող որոշ հայ անհատներ, որ ցարդ նախամեծար համարում էին որևիցէ յարաբերութիւն չունենալ իրանց հայրենակիցների հետ և գուցէ ցանկանում էին ծածկել իրանց ազգային ինքնութիւնը, նրանց մեծ մասը այժմ շարժվում է, ցանկութիւն է յայտնում որևիցէ կերպով օգնել մեծ գործին, փոքր չափով էլ հետաքրքրվում է Անդրկովկասի և Թիւրքաց Հայաստանի ներկայ անցքերով։ Նրանք ուրախութեամբ լսում են Հայաստանի աշխարհագրական դիրքի, բնական գեղեցկութեան և կամ փախստականների թշուառութեան մասին, եթէ մէկը բարի լինի կենդանի լեզուով պատմել նրանց. երևի դրանց մասին կարդալը մի տաղտկալի և անախորժ գործ է. աւելի սիրում են լուսանկարները։ Ռուսահայ կամաւորներին և փախստականներին ի նպաստ փող ուղարկել են այնպիսի հայեր, որ նախապէս իրանց համարում էին ռուս, անգլիացի և նոյնիսկ թիւրք, բայց ոչ հայ։ Առանց չափազանցնելու այս կարգի մանրակի երևոյթների նշանակութիւնը, կարելի է ասել, թէ սրանք լաւ նշաններ են, յուսատու գծեր՝ որ ջղանդակում են համազգային հնարաւորութիւնները։

Վերոգրեալ երևոյթների սխեմատիկ համադրութիւնը ձգտում է յանգել մի որոշ եզրակացութեան, որ, ինչպէս վերև ասացի, հայ ազգայնութիւնը (նացիօնալիզմ) ցնցված համաշխարհային պատերազմի ուղղակի կամ անուղղակի հակահարուածից և յուսադրված մերձաւոր ապագայի փայլուն հեռապատկերից, տակաւին թօթափում է անցեալի իր տխուր մտայնութիւնը և դուրս գալով իր նեղ անձնասիրութեան պատեանից՝ ինքն իրան գտնում է նոր կեանքի և մի նոր դարաշրջանի սեմին։

Մեզ համակիր եւրոպացի գործիչներ և գրողներ յաճախ շեշտել են մեր ցեղային մի թերութեան վրա, որ մենք որպէս ազգային մի ամբողջութիւն արտասովոր ընդունակութիւն ենք ցուցնում դէպի ծայրայեղութիւններ, որ երկարատև հալածանքների և արիւնհեղութեան հետևանքով անհատականութիւնը մեզանում շատ թոյլ է մնացել, որ մենք դեռ չենք կարողացել մշակել ցեղային հաւասարակշռված մի քաղաքականութիւն, արտաքին աշխարհի և անցքերի մի օբյեկտիվ հասկացողութիւն, այլ հակամէտ ենք եղել փոխն ի փոխ ենթարկվելու կամ մի երազային իդէալիզմի և կամ ծայրայեղօրէն եսասիրական յոռետեսութեան։ Ընդունելով բարեկամական և իրաւացի այդ նկատողութիւնները, դէթ ես բացատրել եմ, որ այդ ծայրայեղութիւններն ունեն իրանց հոգեբանական ու պատմական դժբաղդ պատճառները, որ ուրիշ ոչ մի ազգ նմանօրինակ ողբերգական հանգամանքներում կարող չէր լինել խուսափել այդ պատճառների տրամաբանութեան հետևանքներից։

Ի հարկէ այդ հարցերի ուսումնասիրութեան ոչ տեղն է և ոչ էլ ժամանակը։ Եւ սակայն ներկայումս գտնվելով հանդէպ մի համաշխարհային տագնապի, որ եզական է պատմութեան էջերում, և որի առջև անշքանում են մարդկութիւնը ահաբեկող անցեալի պատերազմները և խռովութիւնները, արժէ նկատել որոշ արժէքներ իրանց անցեալի լոյսով և ներկայի հնարաւորութիւններով։

Գուցէ համամարդկային աղէտի ահաւորութիւնը որպէս մի ազդակ (ֆակտոր) առ հասարակ մեր հոգեկան դրութեան վրա, և դաշնակից մեծ ազգերի պետական մարդկանց հանդիսաւոր յայտարարութիւնները փոքր և ճնշված ազգերի իրաւունքների մասին, և այդ դասակարգին պատկանող մի շարք ազգեր մեզանում արթնացրել են մի նոր հասկացողութիւն, մի նոր վերածնութիւն հայկական ազգայնութեան վերաբերմամբ ժամանակակից սօցիօլօգիայի տեսակէտների համաձայն։ Հիմնվելով վերջին 5—6 ամսվայ ընթացքում հայ ազգի բոլոր խաւերում արտայայտվող վերածնութեան տուեալների վրա, դիտողը իրաւունքով կարող է սնուցանել յոյսեր աւելի կենտրոնացած և խտացած ազգ. ինքնագիտակցութեան և ճիգերի, երբ յետագայ մէկ-երկու տարիների ընթացքում հայ ազգայնութեան մնայուն և հաւաքական շահերը պահանջելու են ուժգին լարումն մեր բոլոր ույժերի, և անշահախնդիր ու հաւասարակշռված համազգային կորովի։

Արշակ Սաֆրաստեան

Լոնդոն

ՈՒԼԻԱ-ՓԱՍԻՆ

(Մեծ-Բասէն)

Ժամանակին գրած եմ խմբագրութեանդ Արաքսի ափերից և Մեծ-Բասէնից Կարսի և Երևանի նահանգները փախած հազարից աւելի տան առիթով։ Ինչպէս յայտնի է, այդ գաղթի մի մասը զետեղված էր Կարսի գաւառի Վերին Բասէնի, Թախտի և Շիրակի հետևեալ գիւղերում. Մէջինգլու 5 տուն, Շաղեան 82 տուն, Ցոփվերան 49 տ., Ախկօս 3 տ., Արմուդլի 93 տ., Զօլախլի 13 տ., Գիւլիջա 2 տ., Ղազուկայա 1 տ., Բաշգիւղ 160 տ., Ղօշա-Բիլիսա 52 տ., Ջիւբուք 19 տ., Կարակուրտ 18 տ., Կարաբուռնար 42 տ., Գիւլանթափ 114 տ., Կզըլ-Բիլիսա 1 տ., Բէրնա 36 տ., Դոյրանգլի 60 տ., Բէնգլի-Ահմէդ 25 տ., Բայբուրդ 108 տ., Սօգիւդլի 8 տ., Օրթաղալա 9 տ., Բաշղարա 9 տ., Եսքի-Ղաչի 31 տ., Գեարմըլի 2 տ., Սարըկամըշ 80 տ., և Կարսում ընդամենը հազարից մի քանի տուն աւելի։

Ինչպէս ասացի, այս գաղթը փախել է Արաքսի ափից Մեծ-Բասէնից (Ուլիա-Փասէն), պատերազմի ընթացքում թիւրքերից տանակոծ լինելու և կոտորվելու երկիւղից։ Ուլիա-Փասէնը գտնվում է Արաքսի և նրա վտակների ափերին։ Բուն Արաքսի հովտից կողոպտվել կամ դատարկվել և եկել են հետևեալ գիւղերից, սկսեալ արևմտեան՝ Արաքսի սկզբնական աջ ափերից. Գիւլիբից 12 տ., Մէջինգլուից 15 տ., Ալվարից 45 տ., Հերթև 145 տ., Թօրղան 62 տ., Այգեպատ 125 տ., Քըղավէս 40 տ., Իշխու 130 տ., Եղան 162 տ., Հարմնքար 52 տ., Թաւնք 27 տ., Գոմաձոր 182 տ., Էնջա-Բունջակ վտակի ափերին՝ Եաւզվերան 75 տ., Թոզվերան 62 տ., Խոսրովերան 35 տ., Սայջալու վտակի ափին՝ Թահիր-Խօջա Վերին 18 տ., Թահիր-Խօջա Ներքին 20 տ., Կշլա վտակի ափին՝ Ալիջագրակ 125 տ., Դալի-Բաբա 150 տ., Զրասուն (Ճառասուն) 52 տ., Թօղի 72 տ., Արաքսի ձախ ափին, արևմուտքից-արևելք՝ Հօզամ 36 տ., Բեօփրի-Քեօյ 110 տ., Պատիժվան 30 տ., Մանծաղ վտակի ափին՝ Մանծաղ 55 տ., Մառս 12 տուն, Խորասան 30 տ., Արտօս 7 տ., Ախալիկ 5 տ., Խաչլու 21 տուն։

Այս 30 գիւղերում ապրող մօտ 1900 տուն հայութիւնը պատերազմի ընթացքում քայքայվեց, կոծոտվեց, թալանվեց, կողոպտվեց, ոչ միայն մեծամեծ վնասներ կրեց, տանջվեց, բանտարկվեց և փախաւ, այլ ամեն մի ընտանիք իր անհամարից շատերին կորցրեց։ Շատ տնւորներ իրանց մեծերից զրկվեցին, շատ տնւորների գործօղ երիտասարդներին կոտորեցին թիւրքերը, մեծագոյն մասը թիւրքական բանակում կոտորվեց, գնդակահարվեց, անխտիր բոլորն էլ իրանց գործօղ երիտասարդ ույժերից զրկվեցին։

Ջը մնաց որևէ ընտանիք, որի մատաղ երեխաները, ծծկերներն ու մանուկները սառցի ու սառնամանիքի չը մատնվէին. չը կայ տուն, որից հարս ու աղջիկ չը քաշէին ու չը տանէին թիւրք օֆիցէրները և Համիդիէ քիւրդերը։ Չէ կարելի գտնել որևէ ընտանիք, որից այս պատերազմի պատճառով անհամար զոհված չը լինեն քիւրդական, թիւրքական և լազական վայրագութիւնների շնորհիւ։ Փախստականների տառապանքների մանրամասնութիւնների մասին իր ժամանակին մամուլը հասարակութեան այնքան նկարագրութիւններ տուեց, որ այդ կորուստների մասին հարկ չենք համարում կանգ առնել, այլ ներկայ յօդուածով ձգտելու ենք ցոյց տալ միայն փախըս-

փականութիւն, հիմնված նրա ներքին իրաւաճանաչութեան վրա։

Իրաւունքը, ըստ բրիտանական քաղաքացու, ունի ներքին հզօրութիւն, թէկուզ նա պաշտպանված չը լինի արտաքին հեղինակութիւնից, ֆիզիքական ուժի ստիպողականութիւնից։

Իրաւունքը անգլիական ժողովրդի մենաշնորհ ուժն է, և եթէ անգլիական դատարանը, հետևելով անգլիական հասարակական կարծիքին, կայացրել է վճիռ Վիլհելմ II-ի հասցէին, առաջնորդվել է անշուշտ իր ժողովրդին յատուկ հասկացողութեամբ։ Թող այդ վճիռը օրէնքի ուժից զուրկ լինի,

Թող այդ վճիռը ծիծաղելի թւայ Վիլհելմ կայսրին, որը, իբրև հարազատ զաւակ գերմանական շկօլայի, արհամարհեց իր ստորագրութեամբ նաև սանկցիա տուած Հաագայի կօնֆերէնցիայի միջազգային ակտերը։ Թող հետևի իր կայսրին ու ծիծաղի նաև արիւնարբու կանցլեր Բետման-Հօլվեգը, սրանց հետ և ողջ գերման ժողովուրդը, բայց որ պատմութիւնը իր հզօր դատը կը կատարի, իր հզօր կնիքը կը դրոշմէ գերմանական կայսրի սև երեսին, թող սրանում ոչ ոք չը կասկածի։

Ա. Հօրօժեան

Մոսկվա

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԻՏԱԼԻԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 մայիսի

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ.— Իտալիայի և Աւստրիայի կառավարութիւնները դիմեցին Միացեալ Պետութիւններին՝ խնդրելով յանձն առնել իրանց դիւանագիտական շահերի պաշտպանութիւնը Վիէննայում և Հռոմում այն դէպքում, եթէ դիւանագիտական կապերը խզվեն։ Միացեալ Պետութիւնների կառավարութիւնը պատուիրագրեց երկու մայրաքաղաքներում գտնվող ամերիկեան դեսպաններին պատրաստ լինել կատարելու այդ խնդիրը։

ՀՌՈՄ.— Երէկ երեկոյեան Ջիօլիտտին առանց նախազգուշացնելու գաղտնի մեկնեց Կավուր։ Նրա աւտոմոբիլը շրջապատվեց հեծանւոր ոստիկաններով։

Առաւօտը, երբ ռուսաց դեսպան Գիրսը գտնվում էր Կվիրինալում, Բիւլովն այցելեց արտաքին գործերի մինիստրութիւնը և իսկոյն ընդունվեց մինիստր Սօնինօյից։ 15 րոպէ յետոյ Բիւլովը հեռացաւ մինիստրութիւնից։

Ապա մինիստրութիւն եկաւ աւստրիական դեսպանը և նոյնպէս զրոյց ունեցաւ մի քանի րոպէ շարունակ։

Ճշգվում է այն տեղեկութիւնը, որ Տրիէստում տեղի են ունեցել լուրջ անկարգութիւններ, որոնց մասնակցել են կանայք և ծերունիներ, որովհետև բոլոր երիտասարդները զինւոր են վերցված։ Կալանաւորված են 50 մարդ։ Կան շատ վիրաւորվածներ, որոնց թւումն են ոստիկաններ։ Երկու վառօդի գործարան յօդս ցնդվեցին։ Պօլում նաւատորմը պատրաստ է դուրս գալու, որպէսզի ռմբակոծէ քաղաքը։

Երեկոյեան գումարվելու է մինիստրների խորհուրդը։ Սպասվում են լուրջ վճիռներ՝ ի նկատի ունենալով երբեակ համաձայնութեան դեսպանների, նաև աւստրո-ունգարական, գերմանական և թիւրքական դեսպանների այցելութիւնները։

Սոյն աղբիւրից տեղեկացնում են, որ Բիւլովը և Մակկիօն ուլտիմատում չեն ներկայացրել և չեն խնդրել տալու իրանց անցագրերը։ Այն համոզմունքն է տիրում, թէ գերմանական դիպլօմատիան վճռել է նախաձեռնութիւն չը վերցնել ճգնաժամի վճռական փազիսում։

Թագաւորն ընդունեց ունկնդրութեան Գաբրիէլ դ'Աննունցիօյին։ Ունկնդրութիւնը, որ կրում էր մասնաւոր բնոյթ, շարունակվեց մօտ մի ժամ։ Թագաւորը լուրջ կերպով խօսեց բանաստեղծի հետ։

ՀՌՈՄ.— Քաղաքական շրջաններում երկու ենթադրութիւն են անում իշխան Բիւլօվի և դեսպան Մակկիօյի այցելութեան առիթով։ Ենթադրում են, որ երկու դեսպանները կամ խնդրել են տալ անցագրերը կամ ներկայացրել են ուլտիմատում։ Ցերեկվայ ժ. 4-ին արտաքին գործերի մինիստրութիւն եկան թիւրքաց դեսպանը, ապա Ռումինիայի և Յունաստանի դեսպանները, ռուսաց դեսպանատան խորհրդատուն, ֆրանսիական և ճապօնական դեսպանները։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 մայիսի

ԹԷՀՐԱՆ.— Այսօր ցերեկով պարսից արտաքին գործերի մինիստրը ներկայացաւ ռուս դեսպանին և պաշտօնական ներողութիւն բերեց կառավարութեան անունից՝ փոխ-հիւպատոս Կավէտի սպանութեան առիթով։ Դեսպանը գայրոյթ յայտնեց պատահածի առիթով, որ տեղի է ունեցել պարսկական իշխանութիւնների անխնամութեան հետևանքով, որպիսի ծանր պատասխանատւութիւնը ընկնում է պարսից կառավարութեան վրա, որը հէնց սկզբից արմատական միջոցներ ձեռք չի առել գերմանական ագիտացիան վերացնելու համար։ Թէհրանի ռուս գաղութի շրջանում Կավէտի սպանութիւնը մեծ ցաւ առաջացրեց։ Կավէտը Պարսկաստանում ռուսական գործերի եռանդուն գործիչներից մէկն էր և մեծ յարգանք էր վայելում նաև պարսիկների մէջ։ Կավէտը գերմանական պրօվակացիայի զոհ եղաւ։ Պէտք է յուսալ, որ պարսից կառավարութիւնը բաւականաչափ ուժ կունենայ սահման դնելու մեր թշնամիների ոտնձգութիւններին։

Թէհրանի թիւրքաց դեսպանը բարեկամութեան նոր հաւաստիացումներ տուեց Թէհրանի կաբինէտին։

Գերմանացիների ագիտացիան Թէհրանում տարվում է խիստ եռանդով։ Շուկայում շրջանառութեան մէջ է մեծ թւով գերմանական ոսկի։ Փողոցներում ամենուրեք գերմանացիներ են երևում։ Յայտնի արտիլլերիստ Գագգէն ցոյցի համար կրում է պարսկական զինուորական զգեստ։ Մեր թշնամիները մի քանի կօճով օրական մի քանի տասնեակ կօմիւնիկէներ են ձեռք բերում։ Գերմանացիները բաց կերպով յայտարարում են, որ իրանց մօտ ունեն հրացան, պուլեմետ և ռազմական մեծ պատրաստութիւն. այդօրինակ բացարձակ յայտարարութիւնները իրաւունք են տալիս կարծելու, որ այդ ագիտացիոն բէկլամները մայրաքաղաքում առաջ են գալիս մեր թշնամիների վախից, այն է՝ իրանց վիճակի երկիւղից. և այդ պատճառով այն դրութիւնը, որ ստեղծել են գերմանացիները, թէև յուզալի է, բայց այժմ երկիւղ չի ներշնչում։ Առաւել էական է այն հանգամանքը, որ մէջլիսը շարունակում է մերժել կաբինէտին առանձին լիազօրութիւններ պահանջելում՝ փաստական չէզօքութիւն պահպանելու համար։ Պարսիկները դէմ են գերմանացիների և թիւրքերի մաղդրութիւններին։

ՍՊԱՀԱՆ.— Մեր փոխ-հիւպատոս Կավէտի սպանութիւնը կատարվել է գերմանական հիւպատոսարանի շէնքի կողքի դրան մօտ, ձիաւորների ձեռքով, որոնք ծառայութեան մէջ են գերմանացիների մօտ։ Վկաները ցոյց են տալիս, որ այդ զինուորները սպանութիւնից յետոյ թագնվել են հիւպատոսարանի մէջ։ Տեղական պարսկական իշխանութիւնները, մասնաւորապէս ժանդարմէրիան կնդօյի ղեկավարութեամբ, իրանց անգործունէութեամբ գերմանացիների կողմը դարձած աւազակներին հասցրել են այս սպանութիւնը կատարելու և անպատիժ մնալու գիտակցութեան։

ՆՈՐ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՆԳԼԻԱՅՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 մայիսի

ԼՈՆԴՈՆ.— Պարլամենտի կուլուարներում պտտվող լուրերի համաձայն, կազմվելու է կօալիցիօն կառավարութիւն։ Ունիօնիստների երեք պարագլուխները այսօր խորհրդակցում էին Ասկվիտի հետ։ Լուրերի համաձայն, Բալֆուրը, Բօնար-Լօուն, Ջէմբերլէնը, Սմիտը և լօրդ Դէրբին կը մտնեն կաբինէտի կազմի մէջ։ Հաղորդում են, որ ծովակալութեան առաջին լօրդ Ֆիշերը հրաժարական է տուել։ Չերչիլը թողնում է ծովակալութիւնը, բայց մնում է կաբինէտի կազմի մէջ. նրան կը փոխարինի Բալֆուրը։

Համայնքների պալատ։ Ասկվիտը հաղորդեց, որ կառավարութիւնը ի նկատի ունի միջոցներ ձեռք առնել կաբինէտը վերակազմելու աւելի լայն հիմունքների վրա, ինչպէս անձնական, այնպէս և քաղաքական կողմից։ Առայժմ դեռ վերջնականապէս ոչինչ վճռված չէ, բայց կանխելու համար ամեն տեսակ սխալ ենթադրութիւններ, Ասկվիտը բացատրեց, որ, նախ, ինչպիսի փոփոխութիւններ էլ լինեն, սակայն նրանք չեն կարող վերաբերվել պրեմիէրի և արտաքին գործերի ստատս-սեկրետարի պաշտօններին։ (Հաւանութիւններ)։ Երկրորդ՝ կառավարութիւնը չէ մտածում որևէ փոփոխութիւններ մտցնել երկրի պատերազմական քաղաքականութեան մէջ, հաւատարիմ վճռին՝ շարունակել պատերազմը ամբողջ եռանդով և գործադրելով բոլոր եղած միջոցները։ (Բարձր հաւանութիւն)։ Երրորդ՝ կաբինէտի կազմի ամեն մի փոփոխութիւնը նպատակ կունենայ նպաստել պատերազմական գործողութիւնների աջողութեան և չի նշանակի, որ որևէ կուսակցութիւն հրաժարվում է իր քաղաքական իդէալներից։

ԼՕՆԴՕՆ.— Լրագիրները լի են ենթադրութիւններով կաբինէտի ապագայ կազմի մասին, որը կը լինի նոր ազգային կառավարութիւն։ Սակայն, բոլոր ենթադրութիւնները էլ չունեն բէալ հիմունքներ, դեռ ոչ մի փոփոխութիւն չէ եղել։ Մինիստրները, ինչպէս երևում է, հրաժարական տուին, ունենալով բոլորովին լօյալ նպատակ՝ թեթևացնելու Ասկվիտի նպատակը՝ վերակազմել կաբինէտը։ Ունիօնիստներին կառաջարկվի 10 տեղից ոչ պակաս։ Սպասվում է, որ կաբինէտը վերջնականապէս կը կազմվի մայիսի 21-ին, այն ժամանակ պարլամենտին կառաջարկվի նրան վստահութիւն յայտնել։ Կաբինէտի անդամների թիւը կը կրճատվի և նա կը լինի, աւելի շուտ, զինուորական խորհուրդ, որովհետև պատերազմի հետ կապ չունեցող դեպարտամենտները դուրս կը ձգվեն։ Ճգնաժամին առաջ եկաւ բոլորովին անսպասելի։ Երկու կուսակցութիւնների մի քանի ղեկավարող պետական գործիչները, որոնց թւում և Լլօյդ-Ջօրջը, ձգտելով ստեղծել ազգային կառավարութիւն, պատերազմի երկարատև լինելու կարելիութիւնը ի նկատի ունենալով, օգտվեցին առիթից, այս գաղափարը իրագործելու համար։ Լրագիրները ընդգծում են, որ կաբինէտի կազմը վերակազմելու միակ նպատակն է՝ ձգտումն պատերազմը առաջ տանել աւելի մեծ եռանդով, քան մինչև այժմ։

ԼՕՆԴՕՆ.— Խօսելով Ասկվիտի հաղորդագրութեան մասին, Բօնար-Լօուն յայտնեց, որ կառավարութեան մտադրութեան միակ նպատակն է ազգի ամբողջ եռանդն ուղղել դէպի պատերազմի արագ աւարտումը։

Համայնքների պալատ։ Օպպօզիցիայի անունից Բօնար-Լօուն հաւանութիւն տուեց Ասկվիտի հաղորդածին, աւելացնելով որ ընդդիմադիր կուսակցութիւնները բացառապէս կը ղեկավարվեն ձգտումով գտնել լաւագոյն միջոցը պատերազմը բարենպաստ կերպով վերջացնելու համար։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 մայիսի

ԿՕՍՏՐՕՄԱ.— Վօլգա գետն անցնելիս շրջվեց նաւակներից մէկը, որի մէջ նստած 58 մարդուց խեղդվեցին 10-ը։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Հ. Գ. զանազան քաղաքներից հեռագիրներ է ստացել, որ Թագաւոր Կայսրի ծննդեան օրվայ առիթով կատարվել են մաղթանքներ և զօրահանդէսներ։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Կուրսկի նահանգապետի պաշտօնակատար Կատէնինը նշանակվեց մամուլի գործերի գլխաւոր վարչութեան պետի պաշտօնակատար։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՑՈՒՑԱԿ

I

Իւրեվակի գաւառի նուիրատուների

(Յօգուտ հայ կամաւորների, վնասված թիւրքահայերի և պատերազմից վնասվածների)

(Տես «Մշակ» 1914 թ. № 268)

Յ. Գէորգեան 20 ր., եղբ. Խաչատրեաններ 15 ր., Խ. Տօպալօվ և Յ. Մաշուրեան 10-ական ր., Ա. Դաւթեան 7 ր., Պ. Սանոյեան, Օ. Այվազեան, Յ. Դիլանեան, Յ. Յովհաննիսեան 6-ական ր., Ե. Մարտիրոսեան, Տ. Էյվազեան, Ս. Ամրազեան, Մ. Օսէփեան, Ս. Խուդավերդեան, Պ. Համբարձումեան, Ա. Եարգուլեան, Տ. Ստեփանեան, Ա. Մուրադեան, Ս. Գօլուբանեան, Ա. Գաբրիէլեան, Ե. Գիւրջեան, Կ. Ղամբարեան 5-ական ր., եղբ. Գելանեանցներ 5 ր., Ե. Ակօբեան, Ա. Սարգսեան, Մ. Ալլահվերդեան, Գ. Օսմալեան, Ա. Մարգարեան, Ս. Պետրոսեան, Ն. Վարդանեան, Ա. Ալլահվերդեան, Յ. Փզեմեան 3-ական ր., Ա. Գիւլնազարեան, Գ. Կրիմիզեան, Խ. Յովսէփեան, Ս. Օհանէսեան, Ա. Ունանեան, Վ. Մխիթարեան, Ս. Գէորգեան, Խ. Գասպարեան, Թ. Գօլուբանեան, Ա. Մանթաշեան, Ս. Ասլանեան և ամեն անյայտ անձ 1-ական ր., Խ. Դաւթեան 50 կ., Ասքեար (Թիւրք) 30 կ.։ Գումարն է 195 ր. 80 կ., որպիսի գումարից արված է պօստի ծախս 80 կ., մնում է 195 րուբլի։

II

Նոր-Բուխարայի նուիրատուների

(Յօգուտ հայ կամաւորների)

(Տես «Մշակ» № 77)

Ա. Յարութիւնեան, Յով. Պավլովիչ, Ղ. Մարտիրոսեան, Ն. Գէորգեան, Ի. Գարուշով, Բէլիգօն, Մարտինեան, Տէր-Ակօպօվ, Ս. Շահնազարեան 50-ական կ., Շ. Աբրահամեան, Վ. Խուրշուդեան, Ն. Օվչեան 45-ական կ., Ասիրեան 40 կ., Սարգիսօվ, Կ. Յարութիւնեան 30-ական կ., Ս. Աւանէսեան, Ն. Ղասումեան, Ա. Այտինեան, Բաբայեան, Տ. Ղարվաշեան 25-ական կ., Օգանեան, Գրիգորեան, Ա. Հայրապետեան, Ա. Շիրվանեան 20-ական կ., Ռ. Տէր-Գրիգորեան, Այտինեան, Ղարուշեան, Ն. Խուրշուդեան, Շիրվանեան 15-ական կ., Ս. Թամա-

---

տականների, կոտորվածների և երկրում մնացածների նիւթական վնասները։

Բասէնը այնպիսի արգաւանդ հող ունի, այնքան բարեբեր է և հարուստ, որ հին դարերից ի վեր Էրզրումցիները պարծեցել են, թէ «Ինչի՞ պէտք մենք կարօտութիւն ունենանք կամ սովի մատնվենք, երբ Բասէնի նման ամբար ունենք և Սաղի նման մարագ»։ Էրզրումի շրջակայ գաւառներից ոչ մէկը Բասէնի նման բարեբեր չէ և ոչ մի գաւառի ազգաբնակութիւն էլ բասէնցիների նման բարեբաստիկ վիճակ չէ ունեցել։

Դարերից ի վեր Բասէնն է հաց մատակարարել Էրզրում քաղաքին և շրջակայքին, իսկ 1877 թ. յետոյ, երբ Կարսի նահանգը միացաւ Անդրկովկասին, Բասէնի արտադրած ցորենը, գարին, իւղը, պանիրը իրանց շուկայ ունեցան Սարիղամիշն ու Կարսի շրջանը և ամեն տարի փող տեղափոխեցին Բասէն։ Այս պատճառով Բասէնը ոչ միայն հարստացաւ, այլ ժողովուրդը սկսեց իր երկրագործական տնտեսութիւնը բարձրացնել։ Թէև Բասէնի ազգաբնակութիւնը խիտ չէ, բայց հայ գիւղացու ունեցածին Թիւրք հարկահաններն այնպիսի ծանր բեռներ էին դրել, որ նա անխոնջ և անընդհատ պիտի մշակէր իր լայնատարած բարձրաւանդակներն ու հովիտները, որպէսզի հարկերը վճարէ և ընտանիքը կերակրէ։

Այս պատճառով հայ գիւղացին սեփականով թէ պարտքով պարտաւոր էր գութան պահել, գոնէ երեք լուծ ունենալ արօրի համար և մշակել սար ու քոլ, որպէսզի անպաշար չը մնայ, քաղցի չը մատնէ իր ընտանիքը։ Բասէնի մէջ ամենաաղքատ ընտանիքն անգամ իր պապենական արտն ու մարգը տանում, գրաւ էր դնում հայ սեղանաւորի, նոյնիսկ Թիւրքական հողային բանկերի մօտ, փոխառութիւն անում ու պահպանում էր լծկից եզներ և գոմէշներ, որ միասին աշխատեն և սովամահ չը դառնան։

Թէև գութան ունեցողները մեծ թիւ են կազմում ամեն մի գիւղում, բայց երկու-երեք լուծ ունեցողներն էլ նրանց զուգակշռում են։ Ուստի կարելի է ասել, որ ամեն մի տուն առնուազն երեք լուծ եզ ունէր, որոնք վերջին տարիների գների համաձայն 300 րուբլուց պակաս արժէք չէին կարող ունենալ։

Ինչպէս եզը հայ գիւղացու լծակիցն է դաշտում, այնպէս էլ կովը շինական հայ կնոջ անմիջական ընկերն է նրա գոմում, որը թագն է տալիս—իւղ, պանիր, մածուն, թան—զարաքաշ ռանչպարին։ Ունեւոր տները 8—10 և աւելի կովեր ու մատակներ էին պահում, բայց աղքատն էլ գոնէ 2—3 կով պիտի ունենար։ Մի կովն ու մի մատակը վերջին տարիներս հարիւր րուբլուց պակասով չէր կարելի ձեռք բերել։

Ոչխար պահելն անհրաժեշտութիւն է հայ գիւղացու համար։ Ոչխարը ոչ միայն խիստ շահաւէտ է, փոքր ծախս ունի, այլև նրա բուրդը, կաթը, մանաւանդ միսը այնպիսի անհրաժեշտութիւն է Բասէնի գիւղացիների համար, որ ամեն տուն 8—12 կթան ոչխար է պահում, որը տնտեսութեան մէջ զգալի դեր է խաղում։ Բուրդից գործում են շալ տղամարդկանց և կանանց հագուստի համար, կաթնից պանիր են մերում, որը աւելի շատ գնորդ ունի, քան թէ կովի պանիրը։

Կարող ընտանիքները 100—300 կթան ոչխար են պահում, բայց աղքատներն էլ 2—8։ Այս պատճառով ամեն տուն մի 10 ոչխարից պակաս չի կարելի հաշւել։ Իսկ ներկայիս ոչխարը մի ոսկի, կամ տասը րուբլուց պակասով չի կարելի գնահատել։ Իսկ տասն ոչխար մինչ 100 րուբլուց աւելի արժէ։

Ամեն մի տուն գութանի սարք եթէ չունի, առանց արօրի տուն չի կարելի երևակայել Բասէնում։ Կան 3—4 գութան ունեցող, 30—40 զոյգ եզ ու գոմէշ պահող ընտանիքներ, կան նոյնպէս արօրով 2—3 զոյգ եզով ու գոմէշով ընտանիքներ։ Գութանը, շղթաները, լուծերը և կաշուի սարքերը երբեք չի կարելի 100 րուբլուց պակաս դրամով կազմակերպել։

Նոյնպէս կթանի տաշտերը, իւղի, մածնի փարչերը, խնոցին, պղինձները, խոհանոցի կաթսաներն ու սինիները, խոնչան ու գդալամանը որքան որ էժան կազմակերպվեն, դարձեալ 50 րուբլով հազիւ հնարաւոր լինի ձեռք բերել։

Բասէնում դեռ ևս նահապետական կերպով են ապրում ընտանիքները. 70—80 հոգուց կազմված ընտանիքները առասպելական չեն։ 30—40 հոգուց կազմված՝ եօթն եղբօր ընտանիքները քիչ չեն։ Ամենափոքր ընտանիքը 12—20 հոգուց էր կազմված, այնպէս որ միջին թիւը իւրաքանչիւր տան համար 20 հոգուց պակաս չի կարելի հաշւել։ Եթէ ընտանիքի ամեն մի անդամը յատուկ անկողին չունենար, երկուսն անպատճառ մի ձեռք անկողին ունէին։ Ամեն մի տուն էլ 3—4 ձեռք հիւրատան անկողին է պահում, որպէսզի անցուդարձ անողները, մանաւանդ Թիւրք ոստիկանն ու զինուորականը այցելելիս կարողանան նրանց բաւականութիւն պատճառել։ Բայց և այնպէս՝ եթէ մենք ամեն տան 10 ձեռք անկողին, 3—4 կարպետ, 1—2 խալի հաշւենք, բացի խսիրն ու կարպետաբարձերը և ուրիշ կահ-կարասին, այդ դէպքում իւրաքանչիւր տան անկողինն ու փռուածքը 200 րուբլուց պակաս չի կարելի հաշւել։

Ճշմարիտ է, եթէ հրապարակ հանվի վաճառքի, այդ բոլորին գուցէ 100 ր. էլ գնորդ չը գտնվի, բայց կահաւորութեան կազմը ամենաաղքատ գիւղացու տան վրա մինչ 200-ից շատ թանգ է նստել։ Եթէ նորը կազմվի, դարձեալ այդ գումարից երբեք էժան չի նստի 10 ձեռք անկողինը իր փռուածքներով։

Ո՞վ չէ կարդացել լրագիրներում, թէ Բասէնի հայ գիւղերի տների ծածկոցները քանդեցին ու վառեցին Թիւրքերը և քիւրդերը։ Չեն քանդված ու աւերված այն մեծ տները, ուր զինուորականութիւնը պատըսպարվել է, իսկ միջակ և աղքատիկ տների փայտէ ծածկն ու դռները ամբողջապէս վառված են։ Բասէնում ծածկը թանգ արժէ, քանի որ անտառ չը կայ, և ռուսական Սօղանլուի անտառից նրանց փայտ էլ բաց չեն թողել 1878 թ. յետոյ։ Իւրաքանչիւր տուն ունի անհրաժեշտաբար իր շուաքը, գոմը, ախոռը, բուն-տունը, ախոռ-օդան, սենեակը, հացի-խուցը, մառանը, քիլարը, ամբարը, կաթնատունը, հորթանոցն ու ոչխարի փարախը։ 12—15 աչքից տները սովորական են, բայց կան նոյնպէս 25—30 աչք տներ ունեցողներ, 5—6 աչքով էլ բաւականացողներ։ Հետևաբար մենք միջին թիւը եթէ վերցնենք 9 աչք, իւրաքանչիւր աչքի ծածկոցն էլ 50 ր., ընդամենը 450 ր. ամեն մի տան համար, այդ պարագային քիչ սխալված կը լինենք։ Բայց որովհետև մեծամեծ տներն ու յարմարաւոր շէնքերը չեն քանդված, ուստի ամեն մի տան գնից եթէ 50 ր. պակսեցնենք, հաշիւը կարելի է ուղղված համարել։ Այսպիսով ամեն տան ծածկի գինը կարելի է 400 ր. հաշւել։

Վերջին 1914 թ. այնպիսի առատ հունձ կար ամբողջ հայկական աշխարհում, յատկապէս և Բասէնում, որ հացահատիկը ոչ միայն չը ծախվեց, այլ շատ տեղ առանց մաքրելու հունձը դէզերով դուրսն էին թողնում։ Կային այնպիսի տներ, որ 2—300 սոմար (4—600 փութ) բերք էին ստացել։ Ամենաաղքատ ընտանիքն անգամ 40—60 սոմար հացահատիկ էր ամբարել։ Այդ ցորենը ոչ միայն կազմում է գիւղացու ձմրան ամբողջ ուտելիքը, հետևեալ տարվան սերմը և երկու տարվան ապահովութիւնը, այլ նա մտածում էր մասամբ արտահանել դէպի Կովկաս՝ դրամ և մի քանի զոյգ նոր լծկան ու կթան աւելացնելու։

Պէտք է իմանալ, որ Բասէնի հայ ազգաբնակութիւնը ընդարձակ հողեր ունի և ընտանիքի ամեն մի անհատին 10—20 դեսեատին սեփական հող բաժին է հասնում։ Այդտեղ ոչ միայն հողագործը կարողանում է արտերը երկու երեք տարի ազատ թողնել, որպէսզի հանգստանայ, պարարտանայ, և ապա գութնում է ու ցանում, այլ շատերը հինգ-վեց տարով թողած-խամացրած հողեր ունեն։ Շատերն էլ անասունների պակասութեան պատճառով չեն կարողանում ամբողջ հողերը պարբերաբար մշակել։ Ուստի այդպիսի առատ տարվայ բերքից օգտվելով ձգտում էին մշակութեան նպաստող անասուններ գնել։

Բայց բաղդը նրանց չօգնեց։

Գերմանների դրդմամբ Թաթարներն արշաւեցին մեր վրա և ստնատակ տուին թշւառ գիւղացիութիւնը։ Այս սոսկալի աղէտից ոչ միայն անձնականապէս տուժեցին, զոհվեցին տղամարդիկ, երեխաներ, աշխատաւորներ ու կիներ, այլ և նրանք ահաւոր կորուստներ ունեցան։

Ինչպէս վերևն ասացինք, միայն Ուլիա-Բասէնի (անփայտ Բասէնի) 30 գիւղերի 1900 ընտանիքները միլիօնաւոր րուբլու կորուստ ունեցան։ Բացի վերև յիշված 30 գիւղերից, սոյն գաւառի ուրիշ 30-ի չափ գիւղերում և Հասան-Կալէում ապրում են դարձեալ մօտաւորապէս 200 տուն հայեր, որոնք արհեստներով, առևտուրով և գլխաւորաբար մարաբայութեամբ են պարապում։ Մարաբաները հարուստ Թիւրք կամ քիւրդ ընտանիքների ճանկն ընկած ճորտեր են, որ աղայի լծկաններով, գործիքով են աղայի սեփական հողը մշակում և բերքից բաժին ստանալով մի կերպ ապրում են։ Մարաբաները թէև սեփական հող, լծկան, գործիքներ չունեն, բայց սեփական տուն, կահ-կարասի, մառան, ամբար ունեն և շատերը դեռ կթան էլ են ձեռք բերում—ոչխար կամ կով. այս պատճառով նրանք լիովին ընչազուրկ չեն, այլ ազատ գիւղացիների քառորդի չափ կարողութիւն կունենան։

Հետևաբար Բասէնից փախստական կամ ոչնչացված, կոտորված ամեն մի հայ ընտանիք ունէր կռիւ սկսելուց առաջ մօտաւորապէս միջին թւով՝

Լծկաններ առնուազն 3 զոյգ՝ 300 րուբլու, կթաններ 3 հատ՝ 100 ր., ոչխար-այծ 10 հատ՝ 100 ր., տնտեսական կահ-կարասի 100 ր., փռուածք ու անկողին 200 ր., տան ծածկ, լուսամուտ, դուռ և այլն 400 ր., ամբողջ երեք տարվայ պաշարը 720 ր., անասունի պաշար 380 ր., գարի-ցորենի ամբարը ծախելու 200 ր., իւղ, պանիր, թան և ուրիշ ուտելիքի նիւթ 100 ր.։ Ընդամենը իւրաքանչիւր տուն 2600 ր. կորուստի է մատնված, բացի թանգագին իրերի, հագուստի կորուստները։

Այս գումարի վրա պէտք է աւելացնել 200 տուն մարաբա և արհեստաւորների գոյքը, որոնք եթէ միջին թւով ամեն մի տուն 500 գոյք ունենայ, ընդամենը կանէ 100,000 ր.։ Բասէնի վանքերի կորուստն էլ չէ կարելի այնքան գումարից պակաս հաշւել, որով Բասէնի կորուստի թիւը մօտաւորապէս կը կայանայ 5.140,000 րուբլի։

Միայն մի գաւառ—30 գիւղ և 200 ցրված տների վնասը 5.140,000 ր. է։

Ալեքսանդրօպօլ Աստղեա

սեան 11 կ., Գրիգորեան 10 կ., Թումասեան 9 կ., Սահակեան 6 կ., Դովլաթեան 5 կ., Շիրվանեան 3 կ., ամն 2 կ.։ Գումարն է 10 ր. 11 կ., որից խմբագրութիւնը ստացել է 10 ռուբլի։

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«Մշակի» երէկվայ համարում տպագրված ծրագիրների իրականացման համար անհրաժեշտ ենք համարում յայտնել, որ այժմ, քանի որ արդէն ուշ է և շուտով սկսվելու է ամառը, մենք ետ ենք վերցնում Գէորգեան ճեմարանին և Ներսիսեան դպրոցին արված գիմումները և գտնում ենք, որ ներկայ պայմաններում միայն Էջմիածինը կարող է մի նպաստաւոր քայլի դիմել՝ ընդհանուր կարգադրութիւն անել առաջ բերված ծրագիրների օգտ. համեմատ. յետոյ արդէն տեղական այժերից և համայնքներից է կախված ցոյց տալ իրանց կենսունակութիւնը, գործունէութիւնը և եռանդը։

Ի տեղեկութիւն պէտք է յայտնենք, որ Կովկասի ուսումնական շրջանի հոգաբարձուի կարգադրութեամբ պետական միջնակարգ դպրոցների դասատուները այս ամառ արձակուրդ չեն ստանալու և պարտաւորվում են ղեկավարել իրանց աշակերտների ամարային դաստիարակութիւնը, կազմակերպելու են յաճախակի համախմբումներ, դպրոցական հանդէսներ, դասախօսութիւններ, զրոյցներ, զբօսանքներ, էքսկուրսիաներ և այլն։ Մենք հասկանում ենք և գովում ենք պ. հոգաբարձուի խելացի կարգադրութիւնը. դրանով ապացուցվում է, որ դպրոցական ուսուցիչը մի վարձկան ծառայող չէ, որ սեպտեմբերից մինչև մայիս դպրոց է յաճախում և դասեր է տալիս. այլև նա հանդիսանում է որպէս դաստիարակ և ի պահանջել հարկին ամարային արձակուրդներին իսկ բաժանվելու չէ իր աշակերտներից։

Նոյնանման կարգադրութիւն կարող է անել և մեր Էջմիածինը, որ հանդիսանում է հայոց դպրոցների վերին կարգադրողը։ Խնդիրը շատ է պարզ, հրատապ և անյետաձգելի. ուշ է այլևս խորհրդակցութիւններ կազմելը. պէտք է միայն կարգադրութիւն անել և նրա իրագործմանը անմիջապէս դիմել։ Գ. Տ.-Ռ.

ԱՍՏՂԻԿ ՂԱԶԱԶԵԱՆ

Անգութ մահը մի դեռահաս կեանք ևս խլեց գաղափարական համեստ գործիչների շարքերից։ Ծաղիկ հասակում, լի ագնիւ ձգտումներով, վախճանվեց և ապրիլի 26-ին Թիֆլիսում հողին յանձնվեց Աստղիկ Ալէքսանդրեան Ղազազեանը, որը յայտնի հասարակական գործիչ և գաղափարական բժիշկ հանգուցեալ Ղազազեանի դուստրն էր։

Ցայտնի է շատերին, որ հանգուցեալ բժ. Ալ. Ղազազեանը իր ամբողջ կեանքը և գործունէութիւնը նուիրել էր հայ ժողովրդին՝ ուրախանալով նրա ուրախութիւններով և վշտանալով նրա ցաւերով։ Բժ. Ղազազեանը նոյն այդ ուղղութեամբ դաստիարակել էր նաև իր որդիներին և ներշնչել նրանց իր գաղափարները։ Վաղամեռիկ Աստղիկը, նոյն ոգով սնված, դաստիարակված և մեծացած, շարունակ գտնվելով 60-ական և 70-ական թւերի լաւագոյն հայ գործիչների շրջանում՝ խորապէս իւրացրել էր այդ շրջանի մտքերն ու գաղափարները։ Այդպիսի նախապատրաստութեամբ՝ Աստղիկ Ղազազեանը վերջացրեց իր ուսումը Թիֆլիսի ս. Նինայի դպրոցում, որից յետոյ, լի ուսման ծարաւով, մտաւ Պետրոգրադի կանանց բարձրագոյն կուրսերը, ոգևորված այն գաղափարով՝ որ աւարտելուց յետոյ կը վերադառնայ իր հայրենի երկիրը՝ իրան նուիրելու հայ մատաղ սերնդի դաստիարակութեան գործին։

Աշակերտական գրասեղանից՝ նա ճանաչվում էր իբրև ամենալաւ ընկեր, համալսարանում՝ իբրև գաղափարական ուսանողուհի, բառի ամենալայն մտքով։ Իբրև որոշ և դրական սկզբունքների տէր, հանգուցեալը չէր կարող տեսնել և տանել ամենափոքր անարդարութիւն և սկզբունքների խախտում։ Այդ բոլորը նրան վրդովում էին մինչև հոգու խորքը։ Նրա ընկեր ուսանողուհիներից ծվ չէ լսել նրա խորապէս համոզիչ խօսքերը և վէճերը բարձրագոյն դպրոցի աւտոնոմիայի անհրաժեշտութեան մասին։

Դպրոցից դուրս, կեանքի մէջ, ազատ ժամերին՝ հանգուցեալ Աստղիկ Ղազազեանը միշտ նուիրել է իրան՝ պարապելու աղքատ աշակերտների հետ ձրի. կիրակնօրեայ դպրոցում նոյնը կատարել է երկար ժամանակ անվարձ, հայկական ընկերութիւններին՝ որքան ժամանակը թոյլ է տուել և հնարաւոր է եղել՝ մասնակցել է անձամբ, մօտիկ մասնակցութիւն է ունեցել բարեգործական նպատակով տրված շատ ներկայացումների, «Լոյս» ընկերութեան գրասանքներին մեծապէս նպաստել է, բարձրագոյն կուրսերում ուսանողական ձրի ճաշարանին եղել է իր-

[illegible]

պէ իրան քաշում այդ զգայուն սիրտն ու հոգին, այլ ինքնաբերաբար նա ինքն էր դիմում դէպի աշխատանքը և դէպի իր մօտիկի ծով կարիքը, որտեղ հնարաւոր էր գտնում ձգել իր լուման։

Վաղաժամ մահը խլեց հասարակութիւնից այս երիտասարդ և խոստմնալից ույժը, որի սրտում վառվում էր աշխատանքի կրակը և լաւագոյն ձգտումներ՝ դէպի իր տանջված հայ եղբայրները։

Թող հանգուցեալ Աստղիկ Ղազազեանի կեանքի օրինակը խրատական լինի և մեր միւս ուսանողների և ուսանողուհիների համար և թող վարդի թուփեր բուսնեն նրա թարմ շիրմի վրա։ ***

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Գիւղի կեանքից

Շնող գիւղ, 26 ապրիլի

Գարնան աշխատանքների եռուն ժամանակն է արդէն։ Այգիների պաղատու ծառերը տերևազարդ, իսկ դաշտերը ծածկվել են նորաբոյս կանաչով։ Առաջին հայեացքից թւում է, թէ հասել է սովորական զուարճալի, քաղցր գարունը։ Բայց երբ նայում ես չորս կողմդ տիրող մեռելային լռութեանը, լսում Կարսի գծով անընդհատ կերպով երթևեկող գնացքների սուլոցները, այդ ժամանակ արդէն զգում ես, որ սա ոչ թէ սովորական քաղցր գարուն է, այլ մի արտասովոր գարուն, որի նմանը իր կեանքի պատմութեան մէջ առաջին անգամն է տեսնում մեր հայրաւոր ցաւերի ծանրութեան տակ վրչացող ռաշպարութիւնը... Բաւական չէ, որ տիրող պայմանները և ընդհանուր թանգութիւնը շուարեցրել են գիւղացուն և անտանելի դարձրել նրա ապրուստը, այդ բոլորին կարծես նպաստելիս լինի ընութիւնը ևս։ Վերջացել է տնային անասունների ձմերային պաշար՝ խոտ ու դարմանը, իսկ եղածն էլ կրակի գին է դարձել։

Հացաբոյսերի մէջ տարածված է մուկը, որը սկսել է փչացնել նորաբոյս կանաչ արտը։ Լինում են առաջարկներ՝ Թիֆլիսից գիւղատնտես. ընկերութիւնից բերել տալ թունաւորած գարի՝ մկներին ոչնչացնելու նպատակով։ Թէ որքան արմատական է այդ միջոցը, այդ էլ մեր մասնագէտ գիւղատնտեսների գործն է և նրանց պարտականութիւնը՝ բացատրելու գիւղացիութեանը։

Գիւղում վերջերս տարածված էր մի տեսակ հիւանդութիւն, որին «բէդնի եարա» են ասում այստեղ։ Ուռչում է երեսի մի կողմը և կարմրում, սաստիկ ցաւեր պատճառելով հիւանդին։ Բժիշկ ի հարկէ չը կայ, որովհետև «ահի տարին ինչ էր, թէ մահի տարին ինչ լինի»։ Բժշկում էին գիւղական միջոցներով, երեսի վրա դնելով կենդանի գորտ և փաթաթած պահելով մինչև գորտի սատկելը, քսում էին մեղր և կամ տզրուկներ կպցնում, ուռած տեղից «հարամ արիւնը հանելու»։

Ահա այսպիսի պայմանների մէջ էր, որ այստեղ այս տարվայ տարօրինակ ու անսովոր Զատիկն ու Համբարձումը եկան ու անցան աննկատելի կերպով և խորին լռութեան մէջ...

Այստեղ ևս թանգութիւն է ամեն բանի, սակայն ամենից շատ և աւելի զգալի կերպով թանգացել է հացը։ Ցորենի թաղարը (9—10 պուդ), օրինակ, որ մի քանի ամիս առաջ ծախվում էր 12—14 ռուբլով, այժմ հասել և անցել է 20 ռուբլուց և օր-օրի վրա աւելանում է։ Բ. Մկրտումեան

—

Գաղթականների խոսանքը

Նոր-Բայազէտ, 1 մայիսի

Երբ սկսվեց Թիւրքահայերի գաղթը Թիւրքաց սահմաններից, մեզ մօտ ևս տեղաւորվեցին մի որոշ քանակութեամբ փախստականներ։ Թէպէտ առաջ որոշված էր Նոր-Բայազէտի գաւառում մեծ թիւ ուղարկել, բայց երբ ռուս զօրքերը աւելի առաջ անցան Թիւրքական տերրիտորիայում և գաղթականներին դէպի իրանց երկիրը ետ ուղարկելու հարցը դրվեց, այն ժամանակ մեզ մօտ գալիք փախստականների թիւը սահմանափակվեց։

Այժմ մեր գաւառում կան մինչև 1000 հոգի, որոնք փախել են Կարաքիլիսէից, Ալաշկերտից, Իրեցու գիւղից, Մոլլա-Սուլէյմանից, Չէտիկանից և այլ վայրերից։

Չը նայելով որ փախստական-գաղթականներին տեղիս ազգային կոմիտէները — թէ կանանց և թէ տղամարդկանց — իրանց հերթին լաւ ընդունելութիւն արին, փողով, շորերով և այլ նիւթերով օգնութեան եկան նրանց և ամեն կերպ աշխատեցին նրանց ծանր վշտերին դարման անել, բայց և այնպէս այդ բոլոր նպաստները շատ չնչին են ընդհանուր աղէտի դէմ։

Ցիրաւի, ռուսական սահմաններում մեր փախստական հայերը իրանց ֆիզիկապէս և բարոյապէս շատ ապահով են զգում, բայց և այնպէս նրանց դէմքերի վրա չը կայ ոչ մի ուրախ արտայայտութիւն։

Գաղթականութիւնը, չը նայած իրան ցոյց տրված սրտագին վերաբերմունքին,

[illegible]

ստաց հետևեալը, երբ հարցրի թէ ինչու է այդպէս մռայլ.

— Աչքը չէն կենայ, մեզի լաւ տեղաւորցուց. բան մը չունինք ասելու։ Համա մեր միտք՝ մեր երկիրն է, մենք կերթանք մեր վաթան՝ շէնցնելու մեր տուն, վառելու մեր օջախ... Թող Աստուած բարաքաթ տայ մեր ազգի քէսին. ցաւերնուս դարման մեր երկիր կը փնտռենք, այստեղ մեզի ապրուստ չի տայ։

Եւ «կերթանք» շատերը, տղամարդիկ առ այժմ, իրանց օջախները վառելու, որպէսզի չը մարի հայկական օջախի ծուխը։

Չը մոռանամ յիշել, որ թէև գաղթականները մեզանում մի փոքր հիւանդութիւն բերին և իրանցից զոհեր տալով վարակում առաջացրին նաև մեր ժողովրդի շրջաններում, բայց վերջերս բժշկական հոգատարութեան շնորհիւ հիւանդութիւնը չքացել է մեր ժողովրդի շրջանից։ Գ. Սինանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Կուր գետի ջուրը գնալով յորդանում է և սպառնում է նորանոր վնասներ հասցնել քաղաքին։ Ջուրը շարունակում է բերել փայտեր, ծառեր, խոտ, բեռներ։ Ջուրը քշել տարել է Վէրայի պարտէզը և 4 զբօսանաւ։ Ջուրը այնքան է բարձրացել, որ ծածկել է պարտէզի երկաթէ թուկը, լցվել է Վէրայի այգու բեստորանի շէնքը, իսկ այգու ծառուղիներն ու ծաղկանոցները ծածկել է տղմով։ Օրթաճալայի կամուրջը, որ միացնում է կղզիները Վորոնցովսկայա փողոցի հետ, նոյնպէս տարված է։ Այգիներն ու բանջարանոցները լիքն են ջրով ու տղմով։ Այգեպանները գիշերը անց են կացրել ծառերի ճիւղերին։ Երթևեկութիւնը Հալաբարի կամուրջով երէկ ընդհատվեց։ Կամուրջի աջ մասը լցված է ջրով։ Հրապարակում եղած խոտի դէզերը տարուբերվում են ջրի երեսին։ Այս հեղեղը գերազանցում է 1896 թւին եղած հեղեղից։

◆ Քաղաքի վնած ալիւրի առիթով, ալիւրավաճառ Պարամոնովից հեռագիր է ստացվել, թէ ալիւրը արդէն պատրաստ է, բայց վագոններ չը կան տակաւին։ Պարամոնովը յայտնում է իր հեռագրում, որ կիջելով քաղաքին, ինքը ալիւրը 2 օր կը պահի, իսկ եթէ 2 օրից յետոյ վագոններ չը լինեն, այդ դէպքում Պարամոնովը ծախելու է քաղաքի պատուէր տուած ալիւրը։ Ներկայումս ալիւրի գինը 50 կոպէկով բարձրացել է իւրաքանչիւր տոպրակին, քան առաջ էր, քաղաքի պատուէրի ժամանակ։ Քաղաքի պատուէրը հասնում է 100,000 ր.։ Քաղաքային վարչութիւնը այդ առիթով դիմեց նահանգապետին, որ եթէ վագոնները ժամանակին չը տրվեն, քաղաքը վնասներ կունենայ և այլն։ Նահանգապետը իրան հերթին դիմեց երկաթուղիների կառավարչին և Րոստովի քաղաքապետին, աջակցել քաղաքին ալիւրը շուտ ստանալու։ Այժմ արդէն քաղաքային վարչութեան մէջ հեռագիր է ստացվել, որ վագոններ են դրված Պարամոնովի տրամադրութեան տակ և քաղաքի ալիւրը արդէն բեռնվում է։ Երեք չորս օրից յետոյ ալիւրը կը ստացվի Թիֆլիսում։

◆ Երկու սանիտարական գնացքներով Նաւթլուղի դասաւորող հիւանդանոցը բերվեցին վիրաւոր և հիւանդ զինուորների նոր խմբեր։ Գնացքներից մէկը եկաւ Բաթումից, միւսը Երևանից։ Հիւանդների և վիրաւորների թւում կան 3 օֆիցէր և 7 թիւրք գերի։ Բոլոր վիրաւորները և հիւանդները թողնվեցին հիւանդանոցում։

◆ Երէկ սանիտարական գնացքը Կարսից Թիֆլիս բերեց 150 հոգի հիւանդ և վիրաւոր զինուորներ։ Դրանցից Նաւթլուղի հիւանդանոցում ընդունվեցին 119 հոգի, որոնցից 16-ը վիրաւոր են, իսկ միւսները հիւանդ։ Այս հիւանդ և վիրաւոր զինուորների մէջ կան հետևեալ հայերը. 1) Աթանաս Գաբ. Մեղալեան (Թերեքի շրջ. Կարադաղ գիւղից), 2) Գր. Մաղաթեան Քիւրագեան (Թիֆ. նահանգից), 3) Լազար Մ. Բարխեան (Նոր-Նախիջևանցի), 4) Բագրատ Առաքելեան (Երևանի նահ. Մարագկուրգան գիւղից), 5) Արսէն Գրիգորեան (Եղեսացի), 6) Միհրան Դաւթեան (Ալէք. գաւ. Ջիրուխլու գիւղից), 7) Իսահակ Ցարութիւնեան (Թիֆ. նահ. Թելեթ գիւղից)։ Նաւթլուղի հիւանդանոցում պառկած են 175 հոգի, ազատ տեղ կայ 1728։

◆ Հանգուցեալ Սմբատ Ստ. Տէր-Առաքելեանի յիշատակին, հանգուցեալի այրի Գայիանէ Տէր-Առաքելեանը հոգեհացի փոխարէն կատարել է հետևեալ նուիրաբերութիւնները. 1) Հայ Նպաստամատոյց Ընկ.՝ յօգուտ փախստականների՝ 100 ր., 2) Կ. Հ. Բ. Ընկ. կից հաստատված Կենտրոնական Կոմիտէտին 100 ր., 3) Հայ Որբախնամ Ընկերութեանը 100 ր. և 4) Ջրի ու Էժանագին Ճաշարանների Ընկ. 100 ր.՝ հանգուցեալի թաղման օրը՝ կիրակի, մայիսի 10-ին ճաշ տալու աղքատներին։

◆ Այսօր, Հօգեգալստեան տօնի նախօ-

[illegible]

կան համալսարանների նախաձեռնութեամբ, բժ. Ա. Ա. Մուխարինսկի ռուսերէն լեզուով կարդալու է դասախօսութիւն «О заразныхъ болѣзняхъ». Դասախօսութիւնը կը սկսվի առաւօտ. ժամը 10½-ին։ Մուտքը 5 և 10 կոպէկ։

◆ Կովկասի քաղաքների միութեան բիւրոյի անդամ Ա. Ի. Միխկեվիչ երէկ մեկնեց Բագու՝ քննելու, թէ ինչպէս են պահվում քաղաքների միութեան հիւանդանոցները Բագուում։

◆ Ներկայումս Թիֆլիսումն է գտնվում Պետական Դումայի անդամ Ա. Չխենկէլի։ Նա եկել է Պետրոգրադից։

◆ Թիֆլիսի արական 3-րդ գիմնազիան աւարտել են հետևեալ հայերը. Ա. Աբովեան, Մ. Աւալեան, Ռ. Ցակոբեան, Ա. Ցարութեան, Բ. Ցարութիւնեան, Մ. Բաղդասարեան, Ս. Վարդանեան, Ա. Վիրաբեան, Ս. Ղարիբջանեան (արծ. նշ.), Մ. Գէորգեան, Խ. Քալանթարեան, Գ. Մարկոսեան, Մ. Պետրոսեան, Գ. Փիրումեան, Պ. Սեբեքբակեան, Տ. Տէր-Միքայէլեան, Ս. Տէր-Մկրտչեան, Լ. Տէր-Խաչատրեան, Ս. Շահ-Պարոնեան, Բ. Շոշեան և Ն. Եարալեան։

—

ԳԱՒԱՌ

◆ Ապրիլի 29-ին, Շուշու գաւառի Սղնախ գիւղում չարագործները սպանել են Բաբա-Հայրիեանին և վիրաւորել վերջինիս աղջկան։ Ոճիրը կատարվել է երեկոյեան դէմ դաշտում, դաշտային աշխատանքների ժամանակ։ Այս ոճիրը կատարվել է սիրային հողի վրա, ինչպէս հաղորդում են։

◆ Սօչիի շրջանային վարչութիւնը յօգուտ հայ և յոյն փախստականների հաւաքել է 8000 ր. և 15,000 կտոր հագուստեղէն։

◆ Երևանի նահանգապետը անհնարին գտնելով այսպիսի լուրջ ժամանակ թողնել քաղաքը, որոշել է չը գնալ Դարաչիչագ ամարանոց և քաղաքը չը թողնել առանց իր հսկողութեան։ Այնպէս որ այժմ Երևանի բոլոր հիմնարկութիւնները մնալու են քաղաքում։ Բացառութիւն են կազմում շրջանային դատարանը և երկրագործական դեպարտամենտի տեղական վարչութիւնը։

◆ Որովհետև Ալէքսանդրապոլ քաղաքը շատ ողբալի վիճակ ունի սանիտարական տեսակէտից, այդ պատճառով զինուորական իշխանութիւնները խնդրել են Երևանի նահանգապետին, որ կարգադրի քաղաքը կարգի բերելու։

◆ Վերջին օրերի ցրտերը մեծ վնասներ են հասցրել Բորչալուի գաւառի այգեստաններին։ Խաղողի այգիներից շատերը ցրտահար են եղել։ Մասնագէտ մարդկանց ասելով՝ այդ վնասները հասնում են 200,000 ռուբլու։

◆ Ախալքալաքի բնակիչներ Վ. Շահպարոնեանց, Խ. Դիլանեանց և Ա. Ղազանչեանց Ախալքալաքում հիմնում են «Ջաւախք» անունով սպառողական խանութ, որի համար դիմում է արված Թիֆլիսի նահանգապետին։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսի Ժողովարան

Ռուս Դրամատ. Ընկ. արտիստները մասնակցութեամբ հայ դերասան Ա. Արմէնեանի Թիֆլիսի Ժողովարանի բեմի վրա ներկայացրին «Гувернеръ» կոմեդիան։

Խաղը ընդհանրապէս աջող էր։ Ամենից առաջ իր ճարպիկ, նուրբ և աշխոյժ խաղով աչքի ընկաւ Արմէնեան ֆրանսիացի գուվերնիոր Ժորժ Դորսի դերում։ Պ. Արմէնեանը իր վարժ ձևերով և հարուստ միմիկայով տուեց կենդաւրախ և մի քիչ թեթևսոլիկ ֆրանսիացու տիպ։ Նրա խաղը լաւ հաճոյք և զուարճութիւն պատճառեց հասարակութեան։ Միւս դերակատարներից շատ տիպիկ էր տիկ. Անենսկայան (Պերեպուտիա Խվօրոստինա), լաւ էր տիկ. Րոսլավլևան (գեներալի այրին) և Զեավերիկովը՝ Իվան Գրեչկինի դերում։

Հասարակութիւն քիչ կար։ Ս.

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3 դէպի Բաթում 1 ժ. 45 ր. ցերեկ.
№ 4 » Բագու 7 ժ. 3 ր. երեկ.
№ 6 (արագ) » 12 ժ. 8 ր. ցերեկ.
№ 9 » Բաթում 8 ժ. 53 ր. երեկ.
» Ջուլֆա 10 ժ. 23 ր. երեկ.
» Բօրժոմ 3 ժ. 20 ր. ցերեկ

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3 Բագուից — 12 ժ. 54 ր. ցերեկ.
№ 4 Բաթումից — 5 ժ. 55 ր. երեկ.
№ 5 Բագուից (արագ) 7 ժ. 41 ր. երեկ.
№ 10 Բաթումից — 9 ժ. 51 ր. առաւ.
Ջուլֆայից — 6 ժ. 53 ր. առաւ.
Բօրժոմից — 7 ժ. 25 ր. առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Գուկիա, Վօրոնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

«606»-ի և «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութ. և ...
Բ. Գ. ԱՂԱՄԱՐԵԱՆ—9½—2 ժ. ներքին, ջղային և երեխայոց հիւանդութ. և ծախկահատ.:
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.:
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երեխ. հինգշ. և շաբաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.:
ԿԻՆ-Բ. ԺԻՐԵԿ ՏԷՐ-ԳԱՐԻԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կոնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝ Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—78

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դիլիջանում մայիսի 20-ին տեղի կունենայ բոստոնդայի և շամուտի ԲՈՒՖԷՏՆԵՐԸ ամարային սեզոնին կապալով տալու վերջնական

ԱՃՈՒՐԴԸ.

(ա. օ.) 285. 6—2

ՀՐԱՒԷՐ

Կիրակի, ցերեկվայ ժամը 12-ին, Մայիսի 10-ին 1915 թ. Քամոյեան—ս. Գէորգ եկեղեցում նշանակված է ծխական տարեկան ընդհանուր ժողով։

Զբաղմունքի առարկաներն են

1) 1914 թ. տարեկան հաշւի քննութիւն։
2) 1914 թ. նախահաշւի քննութիւն։
3) Ջեկուցում Վերստուգիչ Ցանձնաժողովի։
4) Վերստուգիչ Ցանձնաժողովի 1 անդամի ընտրութիւն։
5) Եկեղեցապատկան կրպակների վերաշինութեան հարցը։

Քամոյեան—ս. Գէորգ եկ. Հոգաբարձութիւն

ԾԱՆՕԹ.—Սա 5-րդ ժողովը լինելով ցանկալի է, որ ծխականները բարեհաճեն գալ ժողովի, որպէսզի ժողովները շարունակ յետաձգելով աւելորդ ծախքերի տեղիք չը տրվեն։

(ա. օ.) 287. 3—2

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

վաճառվում են հետևեալ հրատարակութեանց սակաւաթիւ օրինակները

1) ՄՏՔԻ ՄՇԱԿԸ, Գր. Արծրունու գրական գործուն. 25-ամեակի առիթով, Խ. Մալումեանի, գ. 50 կ.
2) АГРАРНЫЯ ПРОБЛЕММЫ, Ал. Калантаръ, . . . գ. 10 կ.
3) СУДЬБА ТАБАКОВОДСТВА НА ЧЕРНОМОРСК. ПОБЕРЕЖЬѢ, Ал. Калантаръ, . . . գ. 15 կ.
4) ԻՆՔՆԱԿՈՉ ԻՇԽԱՆԸ, Վիլհէլմ Հաուֆի, թարգմ. օր. Վ. Տէր-Նիկողայոսեանցի, . գ. 10 կ.
5) АРМЯНСКАЯ ПОЭЗІЯ ВЪ ЛИЦѢ РАФАИЛА ПАТКАНЬЯНА, Гр. Чалхушьяна, . . գ. 50 կ.
6) ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԱԽՏԵՐ, բժ. Ս. Բուդաղեանի, . . գ. 05 կ.
7) ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԵՒ ՀՐԱԲՈՒԽ, Վ. Լօնկեվիչի, . . գ. 06 կ.
8) ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՎԱՐԺՈՒՀԻ, Շչէդրինի, թարգմ. Խ. Մ.-ի, . գ. 05 կ.
9) ԵՐԿՈՒ ՆՕՎԷԼԼԱ, Իւհանի Ահօյի, թարգմ. Լ. Բարայեանի, գ. 10 կ.
10) ՍԻՍՏԵՄ, Մ. Հալբէի, և ԵՐՋԱՆԻԿ ԻՇԽԱՆԸ, Օ. Վիլդէի, թարգմ. Լ. Բարայեանի, գ. 15 կ.
11) ՀԵՐՑԷՆ, Գ. Տէր-Ռուբինեանի, գ. 40 կ.
12) ԴԺՈԽՔ, Ց. Ջանիկեանի, II հտ., գ. 30 կ.
13) СѢРА, Лекція д-ра А. Арцруни, գ. 20 կ.

Այս գրքերից մի մի օրինակ պահանջողներին զեղչ է լինում 20%, ճանապարհածախսն էլ մեզ վրա։

Դիմել՝ Ред. газеты «МШАКЪ», Тифлисъ.

(8) 0—4

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ հրատարակութեամբ

Ցուցակ Հայերէն Ձեռագրաց Վասպուրականի

կազմեց Ե. ԼԱԼԱՅԵԱՆ

Ա. պրակ

Ամբողջ գործը ներփակելու է 2000 ձեռագրերի նկարագրութիւն, բաղկանալու է առնուազն 1500 մեծադիր երեսներից կամ 3000 սիւնակներից, զարդարված ձեռագրերի, մանրանկարների և տառերի գունաւոր ու միագոյն օրինակներով և կազմերի նկարներով։ [illegible]

Դիմել Въ Армянское Этнографическое О-во Тифлисъ. 230. 10—9

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный